

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Iveta Bögiová

Sekundární viktimizace sexuálně zneužívaných dětí

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Sekundární viktimizace sexuálně zneužívaných dětí zpracovala samostatně a použila jen zdrojů uvedených v seznamu literatury.

V Olomouci dne

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování patří doc. PhDr. Jitce Skopalové, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, poskytnutí užitečných informací a cenných rad.

OBSAH

ÚVOD	6
1 ZÁKLADNÍ TERMINOLOGIE	9
2 SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ	14
2.1 Historie a vývoj fenoménu	14
2.2 Vývoj názorů na sexuální zneužívání dětí.....	17
2.3 Sexuální zneužívání a pedagogická profese.....	18
2.4 Formy sexuálního zneužívání.....	18
2.4.1 <i>Bezdotykové zneužívání</i>	19
2.4.2 <i>Dotykové zneužívání</i>	20
2.5 Následky sexuálního zneužití.....	21
2.6 Syndrom dětského přizpůsobení sexuálnímu zneužití	23
3 SEKUNDÁRNÍ VIKTIMIZACE.....	26
3.1 Obecně o problematice sekundární viktimizace.....	26
3.2 Právní ochrana dětských obětí a svědků před sekundární viktimizací v českém právním řádu a mezinárodních dokumentech.....	28
4 VYŠETŘOVÁNÍ SEXUÁLNĚ ZNEUŽITÝCH DĚTÍ	30
4.1 Problematika výsledků zneužitých dětí	30
4.2 Lékařské vyšetření.....	33
4.3 Speciální výsledkové místnosti	34
4.4 Demonstrační pomůcky „Jája a Pája“	37
4.5 Výsledkové postupy v zahraničí.....	38
5 KRIZOVÁ INTERVENCE.....	40
5.1 Krizová intervence u sexuálně zneužitého dítěte	40
5.2 Organizace zabývající se krizovou intervencí sexuálně zneužitých dětí a prevencí jejich sekundární viktimizace.....	41
5.2.1 <i>Dětské krizové centrum (DKC)</i>	42
5.2.2 <i>Bílý kruh bezpečí (BKB)</i>	43
5.2.3 <i>Kde může dítě hledat pomoc (aktualizováno k 31. 3. 2013)</i>	44
5.3 Role pedagoga při zjištění sexuálního zneužívání.....	44
ZÁVĚR	47
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	49
SEZNAM PŘÍLOH.....	53

Příloha č. 1 – Vybrané části dokumentů souvisejících s ochranou obětí a svědků před sekundární viktimizací.....	54
Příloha č. 2 – Vybrané části mezinárodních dokumentů obsahujících speciální požadavky dětských obětí a svědků (zejména požadavky na zřízení speciálních výslechových místností)	58
Příloha č. 3 - Ukázka rozhovoru s dítětem předškolního věku.....	60
Příloha č. 4 - Ukázka rozhovoru s dítětem školního věku.....	62
Příloha č. 5 – Ukázky speciálních výslechových místností.....	67

ANOTACE

ÚVOD

Dítě je považováno za to nejčennější, co rodina má, avšak bohužel existují lidé, kteří si právě děti vybírají za oběť svých nemravných činů a sexuálních tužeb. Velmi znepokojující je, že pachatelé se nejčastěji stávají osoby dítěti blízké (srov. druhá kapitola), a to jak z rodinných kruhů, tak ze stran pedagogických pracovníků a vychovatelů, kteří mají dítě ve své péči, mají jej vzdělávat a rozvíjet jeho osobnost. Namísto toho svými činy vývoj dítěte naopak negativně poznamenají na celý život.

Tématem bakalářské práce je Sekundární viktimizace sexuálně zneužívaných dětí. Ke zvolení dané problematiky mě vedlo především množství případů sexuálně zneužitých dětí, se kterými se setkáváme téměř denně v médiích, a stejně tak i množství zkušeností s následnou sekundární viktimizací při odhalení činu. Je pro mě nepochopitelné, jak může někdo těm bezbranným dětským duším takto ubližovat a ještě více nerozumím necitlivým reakcím a zacházení s dítětem, které si takovou hrůzou jako je sexuální zneužívání prošlo. Dalším důvodem ke zvolení tématu je fakt, že ze mě také jednou bude rodič a jako rodič bych o dané problematice chtěla mít přehled. Není totiž jednoduché sexuální zneužívání u dítěte rozpoznat, a stejně tak je těžké umět zareagovat, když se nám dítě se zneužitím svěří. Lidé si fakt o výskytu takových trestných činů nechtějí připouštět, a proto je jejich první reakce nepřiměřená a dítěti jeho sdělení neuvěří (srov. druhá kapitola). Téměř žádný rodič si nedokáže představit, že by se něco takového stalo zrovna jeho dítěti. Nevhodnou reakcí u něj ale vyvolají pocity bezmoci, samoty a bezradnosti, čímž je dítě druhotně zraňováno. Kdyby však rodiče byli o problematice více informováni, reagovali by jinak a možná by děti takového dalšího utrpení byly ušetřeny. Stejně tak je důležitá informovanost ze strany pedagogů, jelikož ti s dětmi přicházejí denně do styku. Měli by proto vědět nejen jak sexuální zneužívání rozpoznat, ale také jak při podezření postupovat a jak se zneužitým dítětem jednat, aby nedošlo právě k sekundární viktimizaci.

Problematika byla ve světě vždy, avšak vzhledem ke své intimnosti byla zatajována a lidé o ní nehovořili. Dokonce se tvářili „jako by se nic nedělo“ a snažili se její výskyt popřít. V současnosti je to však téma velmi diskutované vzhledem ke zvyšujícímu se počtu oznámených případů (srov. druhá kapitola). Právě s množstvím vyšetřování zneužitých dětí se setkáváme také s nevhodnými přístupy jak ze strany oběti blízkých, tak ze strany orgánů činných v trestním řízení. Jejich nevhodné zacházení s poškozeným dítětem je pro dítě traumatizující, nemluvě o tom, že by k takovým situacím, vzhledem k profesi vyšetřujících,

nemělo vůbec docházet. Je zřejmé, že samotný čin sexuálního zneužití si s sebou odnáší spoustu následků, zejména těch psychických. Míra traumatizace se však odráží zvláště od reakce blízkých, přístupu ve škole, průběhu vyšetřování, medializace případu, zveřejnění identity apod.

Cílem mé bakalářské práce je analyzovat problematiku sexuálního zneužívání dětí a následné sekundární viktimizace. Práce je teoretického charakteru a je rozdělena do šesti kapitol, které naplňují dílčí cíle, za které považuji:

- operacionalizace základních pojmů,
- objasnění sexuálního zneužívání,
- charakteristika sekundární viktimizace a její příčiny,
- analýza průběhu vyšetřování sexuálně zneužitého dítěte,
- nástin krizové intervence,
- role pedagoga při zjištění sexuálního zneužívání.

První kapitola si klade za cíl uvést problematiku seznámením s terminologií, která je pro pochopení tématu bakalářské práce důležitá.

Druhá kapitola obsahuje analýzu problematiky sexuálního zneužívání dětí. Je zde popsán historický vývoj a pohled společnosti na daný fenomén, formy sexuálního zneužívání a jeho následky a syndrom přizpůsobení sexuálnímu zneužívání, jehož pochopení je považováno za velmi důležité jako prevence před sekundární viktimizací. Součástí kapitoly je také část týkající se právě pedagogů a vychovatelů jako pachatelů nemravných trestných činů na dětech.

Ve třetí kapitole se věnuji celkové problematice sekundární viktimizace, jejím příčinám a faktorům, systémovému týrání a dopadu na psychiku dítěte. Součástí je také nástin ochrany obětí před sekundární viktimizací v právní úpravě.

Čtvrtá kapitola objasňuje průběh vyšetřování sexuálně zneužitých dětí. Jsou zde popsány postupy výslechu a jeho nedostatky, rozvoj a účel speciálních výslechových místností a využití policejních demonstračních pomůcek Jája a Pája. Z textu jsou zde patrné snahy ke zdokonalení postupů a minimalizaci sekundární viktimizace. Jsou zde také popsány vhodné způsoby výslechů zneužitých dětí praktikované v zahraničí.

Kapitola pátá s názvem Krizová intervence je do práce zařazena z toho důvodu, že dítě potřebuje určitou pomoc, aby se dostalo z dosavadní nepříjemné situace. Jde jak o pomoc laickou, tak profesionální. Posláním krizové intervence je ale také podpora oběti k odhodlání trestný čin oznámit. Jak je popsáno v práci, mravnostní kriminalita patří mezi latentní

(skrytou) kriminalitu, jelikož ke své intimitě a strachu z následků oznámení, tedy z důvodu strachu ze sekundární viktimizace, ji oběť v mnoha případech vůbec neoznámí. Krizová intervence tak může pomoci oběti odbourat tento strach a případ řešit. Určitou roli v rámci krizové intervence hraje také pedagog, proto je v kapitole věnován prostor postavení pedagoga v případě podezření či zjištění sexuálního zneužití někoho z žáků. Učitel je dětem na blízku každý den a může tak lehce rozpoznat změny nálad a chování u dětí a učinit tak první krok k jejich záchraně.

1 ZÁKLADNÍ TERMINOLOGIE

K pochopení problematiky sekundární viktimizace sexuálně zneužívaných dětí je třeba si vysvětlit základní pojmy, které se dané tematiky týkají.

Na úvod je nutné definovat pojem **dítě**. V případě pohlavního zneužití dítěte předpokládáme, že „*předmětem útoku je osoba mladší patnácti let, přičemž není rozdíl v tom, jde-li o chlapce či děvče. Roli nehraje ani morální stav, fyzická vyspělost nebo sexuální zchovalost.*“ (Weiss, 2000, s. 20)

Věková hranice pro sexuální zneužití se však v různých zemích liší, a proto jsou statistiky v mezinárodním měřítku rozdílné. Může se zdát, že v některé zemi je fenomén sexuálního zneužívání dětí mnohem rozšířenější, ale ve skutečnosti může být výskyt stejný jako jinde. Rozdíl je dán právě posunutím věkové hranice třeba až na 18 let, čímž se zvětší i množství potenciálních obětí. Graupner (1996) uvádí, že původní hranice byly stanoveny velmi nízko, a to mezi 10 až 12 let. Takto nízký věkový limit se ve dvacátých letech 20. století vyskytoval ve většině evropských zemí, jako je např. Francie, Dánsko, Velká Británie nebo Řecko. Postupem času se věková hranice zvyšovala v průměru na 14 až 16 let. V Evropě zůstala nejnižší hranice, tedy 12 let, pouze na Maltě. Nejvyšší, 17 let, pak v Severním Irsku. V USA je situace odlišná, a to zejména díky různosti věkových hranic v jednotlivých státech, které se pohybují mezi 14. a 18. rokem věku. Právní úprava je zde o to složitější, že každý stát má stanovené jiné věkové hranice pro různé formy sexuálních aktivit. Tím v praxi vznikají komplikace, jelikož v jednom státě jsou partneři ve věku, kdy spolu mohou sexuálně žít, ale když navštíví stát druhý, mohou být trestně stíháni, protože věková hranice je zde posunuta a jejich jednání je tak považováno za trestné.

Weiss (2000) ještě uvádí, že v Rusku, vzhledem k obrovské multikulturalitě, nebyla věková hranice stanovena vůbec a za sexuální zneužití je zde považován styk s nezralou osobou, přičemž její věk není blíže určen.

Syndrom CAN (Child Abuse and Neglect) je podle zdravotní komise Rady Evropy z roku 1992 definován jako syndrom týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte.

Vágnerová (2004, s. 593) definuje syndrom CAN jako „*poškození tělesného, duševního i společenského stavu a vývoje dítěte, které vznikne v důsledku jakéhokoli nenáhodného jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby, jež je v dané společnosti hodnoceno jako*

nepřijatelné. Jde o soubor negativních důsledků špatného zacházení s dítětem. Tyto příznaky mohou vzniknout následkem aktivního ubližování nebo nedostatečné péče, kdy dítě trpí zanedbáváním jeho důležitých životních potřeb“.

Podle Dunovského (1995) může takové jednání na dítěti v některých případech způsobit až jeho smrt.

Syndrom CAN zahrnuje několik forem jednání, mezi které podle zdravotní komise Rady Evropy patří psychické a fyzické týrání, zanedbávání, šikanování, sexuální zneužívání, sekundární viktimizace, systémové týrání a Münchhasenův syndrom by proxy (v zastoupení).

Pöthe (1999, s. 53) uvádí, že přestože bylo sexuální zneužívání do syndromu CAN zařazeno jako poslední, je považováno za jeho nejnebezpečnější a nejrozšířenější formu. Vzhledem k jeho závažnosti je mu věnována největší pozornost.

Sexuální zneužívání bývá charakterizováno jako syndrom sexuálně zneužívaného dítěte (Child Sexual Abuse- CSA) a je součástí syndromu CAN. Vysvětlení pojmu je zakotveno v několika definicích, které se vyvíjely postupem času současně s daným jevem.

Jedna z nejstarších definic sexuálního zneužívání pochází z roku 1976. Podle Schechtera a Roberge je sexuálním zneužíváním chápáno *„vtažení závislých, vývojově nezralých dětí a dospívajících do sexuálních aktivit, které plně nechápu, ke kterým jsou neschopni dát informovaný souhlas nebo které porušují sociální tabu rodinných rolí.“* (Vaničková, Provazník a Hajd-Moussová, 1997, s. 12)

Podle Weisse (2000, s. 9) můžeme pod pojmem zneužití chápat *„jak různé formy koitálního styku (vaginální či anální soulože, případně styku mezi stehna), tak i aktivní a pasivní sexuální aktivity, masturbaci či osahávání jiných částí těla oběti za účelem dosažení sexuálního vzrušení, eventuálně i uspokojení pachatele.“*

Elliotová (1995, s. 49) uvádí další definici pohlavního zneužití jako *„využívání dítěte mladšího patnácti let k získání sexuálních požitků, uspokojení či jiného prospěchu osobou plnoletou, zpravidla značně starší.“*

Podle definice přijaté zdravotní komisí Rady Evropy roku 1992 se sexuálním zneužitím dítěte rozumí *„jakékoli nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, činnosti či chování, mezi které patří zejména jakékoli dotýkání, styk nebo vykořisťování, a to kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče, nebo se s dítětem dostal do nějakého kontaktu. Mezi takové osoby můžeme zařadit rodiče, příbuzné, přitele, odborné či dobrovolné pracovníky nebo cizí osobu“* (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 72).

Sexuálním zneužitím může být chápána „*jakákoliv interakce mezi dítětem a dospělým, při které se dítě stává objektem uspokojení sexuálních nebo sexualizovaných potřeb dospělého*“ (Čírtková, 2004, s. 182).

Důležitým aspektem je zde fakt, že dítě nemá možnost se svobodně rozhodnout, jelikož nechápe závažnost situace, do které se dostává. Dítě je vzhledem ke svému věku a mentální nevyzrálosti v pozici slabšího, tudíž je s ním lehce manipulováno (Čírtková, 2004).

Incestní zneužití, vzhledem ke své závažnosti, je charakterizováno jako společenské tabu. Podle Vaníčkové a kol. (1999) tomu tak nebylo vždy. Když se podíváme zpětně do historie, zjistíme, že incest mezi bohy, faraony či královskými panovníky byl celkem běžný, ne-li dokonce vyžadovaný. Incestem dnes rozumíme neakceptovaný a zákonem nedovolený pohlavní styk mezi členy rodiny. Mezi takové styky nepatří pouze vztah rodič - dítě, ale také prarodič - vnuk nebo styk mezi sourozenci.

Vaníčková, Provazník a Hajd-Mousová (1999) dělí incest na **přímý**, tedy zneužití vlastním rodičem nebo jiným přímým příbuzným, a incest **nepřímý** (pseudoincest), který je způsoben zejména stykem s matčíným přítelem, náhradním otcem, kterého dítě přijímá za vlastního. Z hlediska následků pohlavního zneužití nese incest nejzávažnější psychické poruchy a má neblahý vliv na budoucí vývoj oběti.

Viktimizací se obecně rozumí „*proces přeměny potenciální oběti trestného činu v oběť reálnou*“ (Štáblova, 2008, s. 11). Takový trestný čin způsobuje **viktimizaci primární**, která podle Čírtkové (2004) nastává bezprostředně po spáchání trestného činu a je tak jeho přímým následkem. Je to vlastně újma způsobená přímo činností pachatele, projevující se ihned po dokonání trestného činu. „*Z pohledu oběti samotný trestný čin představuje pouze začátek podstatně delších strastí a primární viktimizace tak vždy uvozuje další pochody, ve kterých jedinec vystupuje ve vynucené roli oběti a otevírá se tak prostor pro sekundární viktimizaci*“ (Čírtková a kol., 2007, s. 13).

Podle Weisse (2000) **sekundární viktimizace** vzniká s časovým odstupem po spáchání trestného činu a souvisí zejména s nevhodným přístupem okolí, činností státních orgánů, odhalením identity oběti a medializací po zjištění mravnostního trestného činu. Sekundární viktimizace souvisí zejména s činy, které způsobují zdravotní újmu nebo mají mravnostní charakter. Taková druhotná viktimizace může být ve výsledku pro oběť mnohem škodlivější a více traumatizující než viktimizace primární a je tak i nebezpečnější pro její budoucí vývoj.

Porterfieldová (1997, str. 42) spojuje sekundární viktimizaci s pojmem druhotná traumatizace a popisuje jej jako „*jev vyskytující se tehdy, když se těm, kteří žádají o pomoc, dostane místo ní nedůvěra, pohrdání a dokonce znevažování jejich problémů, když jsou obviňováni z toho, co se stalo, když si z nich ostatní dělají legraci, ponižují je, považují je za blázny nebo je trestají a odmítají jim pomoci.*“

Systémové týrání je podle definice zdravotnické komise Rady Evropy popisováno jako špatné nebo nedbalé zacházení s dítětem v institucích, které by měly dítě naopak chránit, jelikož na jeho ochranu byly původně založeny (Vaníčková a kol., 1999, s. 56).

Podle Vaníčkové a kol. (1999) patří mezi formy systémového týrání zejména:

- zpochybnění výpovědi dítěte,
- opakované a dlouhotrvající výslechy,
- ponižování dítěte v rámci komunikace s terapeutem nebo sociálním pracovníkem,
- odebrání dítěte do dětského domova, umístění zneužívajícího otce do vězení,
- nedodržení práv dítěte (např. právo být slyšeno, právo zůstat u nezneužívajícího rodiče).

Weiss (2000) navíc uvádí ještě:

- necitlivý a lhostejný přístup k dítěti, neochota naslouchat,
- dávání dítěti najevo jeho vinu na tom, co se událo a také poukazování na ostudu, kterou tím způsobilo své rodině,
- konfrontaci oběti s pachatelem.

Je velmi nepříjemné, že orgány, u kterých hledáme pomoc, nám způsobují ještě větší potíže, a „*je naprosto nepřijatelné, aby státní orgány vyvolávaly sekundární viktimizaci, jejich postup musí být nanejvýš ohleduplný a citlivý*“ (Novotný a kol., 2004, s. 148).

Na sekundární viktimizaci a systémové týrání navazuje vysoká pravděpodobnost výskytu **posttraumatické stresové poruchy** (dále jen PTSP), čímž se rozumí „*různé poruchy chování a prožívání včetně fyziologických reakcí, jako jsou poruchy spánku, třes, nevolnost, apod.*“ (Čírtková, 2004, s. 130). Takové stavy vznikají na základě extrémního stresového prožitku, se kterým jedinec nemá zkušenost a nedokáže se s ním emocionálně vyrovnat. Většinou se

takové stavy projevují až opožděně po delším časovém odstupu od nepříjemného zážitku. Nejčastěji se daná porucha vyskytuje v případech, kdy má dítě bližší vztah s agresorem, tedy v případech sexuálního zneužívání, násilí v rodinách, týrání apod. Malá ve sborníku z 2. národní a 1. středoevropské konference (2003) uvádí, že v období okolo osmi až dvanácti let je dítě obzvláště citlivé, a proto je u něj zvýšené nebezpečí vzniku PTSP i po méně traumatizujícím zážitku.

Orgán sociálně-právní ochrany dítěte (dále jen OSPOD) je podle zákona č. 359/1999 Sb., §1, o sociálně-právní ochraně dětí definován jako „*státní orgán, který zajišťuje sociálně-právní ochranu dětí a je podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí. Touto ochranou se rozumí zejména ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Nedotčeny zůstávají zvláštní právní předpisy, které upravují též ochranu práv a oprávněných zájmů dítěte.*“

Orgány činné v trestním řízení (dále jen OČTŘ) zahrnují „*policii, státní zastupitelství a soud, přičemž každý z těchto orgánů má jasně vymezenou působnost v jednotlivých stádiích trestního řízení*“ (dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/organy-cinne-v-trestnim-rizeni>).

Pojmů souvisejících se sexuálním zneužíváním dětí by se dalo najít mnohem více. Výše vysvětlené jsou však k pochopení následující problematiky nejdůležitější a naprosto dostačující.

2 SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ

Kapitola sexuální zneužívání dětí seznamuje s historií a vývojem problematiky a se změnami názorů společnosti na dítě jako oběť takových trestných činů. Nedílnou součástí je také analýza forem sexuálního zneužívání, která je důležitá k rozpoznání trestného činu, dále následky sexuálního zneužití v dalším životě jedince a syndrom dětského přizpůsobení sexuálnímu zneužití, jehož pochopení je zásadním krokem k pochopení toho, jak se dítě cítí, proč trestný čin ihned neoznámí a proč reaguje tak, jak reaguje. V kapitole je věnován prostor také problematice pedagogické profese a sexuálnímu zneužívání, jelikož právě lidé, kteří mají dítě ve své péči, jsou jeho nejčastějšími pachateli.

2.1 Historie a vývoj fenoménu

Zprvu je nutné uvědomit si, že pohlavní zneužívání tu bylo vždy, jen se o něm tolik nemluvilo a bylo zatajováno. Lidé, vzhledem k citlivosti dané problematiky, se snaží její skutečnost potlačit a její výskyt si nepřipouští. Je však historiky potvrzeno, že už římský císař Tiberius dával sát svůj penis kojencům, kteří byli odstaveni od kojení (Pöthe, 1999).

Sexuální zneužívání je řazeno mezi mravnostní kriminalitu a podle Chmelíka (2003) byla mravnostní kriminalita už ve starověké a středověké Evropě krutě trestána kastrací, smrtí či pohřbením za živa. Pohlavní styk mezi příbuznými byl trestán pouze peněžitou pokutou, stejně jako znásilnění v Rusku, kde byly tresty mnohem mírnější. Teprve za Josefa II. došlo ke změně pohledu na mravnostní kriminalitu a nastaly i změny při posuzování sexuálních trestných činů. Mezi takové činy byl v Rakousko-Uherském trestním zákoníku poprvé zařazen i trestný čin zprznění, což je v podstatě nápodoba dnešního činu pohlavního zneužití. Chráněny zde byly děti do čtrnácti let věku.

Teprve začátkem 80. let 20. století (Weiss, 2000) se začala veřejnost zabývat problematikou sexuálního zneužívání dětí podrobněji. Nejprve se jí věnovaly země USA, poté i země západní Evropy, a to v rámci rozvoje moderního feministického a emancipačního hnutí žen. Právě v souvislosti s emancipací se ženy odhodlaly a začaly otevřeně hovořit o výskytu sexuálního zneužívání a incestu ve společnosti. Ženy začaly o svých zážitcích a zkušenostech psát knihy, čímž také přispěly ke zvýšení zájmu o daný fenomén, kterého se okamžitě chopil i bulvární tisk. Se zvyšující se otevřeností nepříjemného tématu se ozývalo stále více žen, které měly sexuální zážitky a podobné zkušenosti z dětství, a to s osobou blízkou nebo osobou cizí.

Právě množství oznamovatelek vedlo v mnoha zemích k provedení výzkumu na téma sexuálního zneužívání v dětství. „Jeden z výzkumů byl proveden například v Nizozemsku na reprezentativním vzorku jednoho tisíce žen, z čehož jedna třetina byla v dětství zneužita, přičemž čtvrtina ze zneužitých byla zneužita incestně. Výsledky vedly ke zvýšené citlivosti společnosti k možnému výskytu daného jevu a k proškolení nových odborníků.“ (Weiss, 2000, s. 8)

Postupné zveřejňování případů sexuálního násilí páchaného na dětech pohnulo veřejností, která začala prokazovat snahy boje proti dané problematice. Veliké gesto v dané oblasti udělala irská prezidentka, paní Mary Robinson, která v roce 1996 vystoupila jako první politik s proslovem týkajícím se dětského zneužívání a prohlásila, že politici nesou určitou zodpovědnost za sexuální zneužívání dětí. Vaníčková, Provazník a Hajd-Mousová (1997, s. 32) ve své knize přejímají slova Mary Robinson: „Prevence, terapie a sociální rehabilitace jsou věci odborníků, ale za klima společnosti jsou odpovědni politici, kteří by měli mít při své práci na mysli především blaho dětí, které jsou budoucností země, protože nikoliv počtem ekonomických úspěchů, ale počtem ran na duších dětí se hodnotí kultura společnosti.“

I přes takové snahy je mravnostní kriminalita stále obrovským společenským problémem, už jen proto, že danou kriminalitu bylo vždy těžké odhalit. Děje se tak zejména kvůli strachu z následků oznámení spáchaného činu, reakce okolí a následné sekundární viktimizace v průběhu trestního řízení. Důvodem podle Chmelíka (2003) může být také fakt, že pachatelem sexuálního zneužívání je nejčastěji osoba oběti známá a blízká¹, a je těžké proti takové osobě svědčit. Zneužívání v rodinném kruhu je zjišťováno nejhůře, protože dítě je pod silným tlakem blízkých (Vaníčková, 1999). Když už se dítě svěří s problémem kamarádce či matce, následně skutečnost znovu zatají, jelikož se lekne jejich reakcí. Matka se většinou zhrouťe nebo se přikloní na stranu násilného otce ze strachu, že přijde o živitele rodiny. Dítě si v takových případech dává za vinu bolest, kterou matce způsobilo právě oznámením zneužívání a znovu tento fakt popře. Když už se případ dostane k soudu, je pro dítě jako oběť i svědka trestného činu těžké svědčit proti blízké osobě, což bývá opět jednou z příčin neoznámení případu. Usvědčení cizího pachatele bývá mnohem snazší, a proto takové delikty bývají oznamovány více. Ve skutečnosti jsou ale jen minimem oproti případům zneužití v rodině.

¹ Na statistiky pachatelů sexuálního zneužívání dětí je možné nahlédnout v práci HANUŠOVÁ, J.: *Sexuální zneužívání*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 25. Dostupné také z: <http://www.nicm.cz/files/Sexu%C3%A1ln%C3%AD%20zneu%C5%BE%C3%ADv%C3%A1n%C3%AD.pdf>

Mravnostní kriminalita je tedy součástí tzv. latentní (skryté) kriminality a je předpokládáno, že oznámené případy tvoří zhruba desetinu (Novotný a kol., 2004, s. 304) všech uskutečněných případů. Podle Čírtkové (2004, s. 184) anonymní výzkumy z roku 1997 vykazovaly výsledky, které absolutně nekorespondovaly s policejními statistikami ohlášených případů. Avšak změna nastala v zemích USA, kde prudce vzrostl počet oznámených deliktů týkajících se sexuálního zneužívání v dětství. Příčinou je zejména informovanost veřejnosti o problematice, zvyšování odpovědnosti a snaha po prevenci formou vzdělávání dětí v oblasti obrany před takovými činy. V Evropě je množství stíhaných případů téměř na stejné úrovni.

Rozdíly v počtu případů zneužití v dětství napříč mezinárodními měřítky jsou způsobeny rozdílným pojetím pohlavního zneužití, odlišnou věkovou hranicí (srov. první kapitola) a celkově změnami v legislativě. Rozdílný je mimo jiné i obraz sexuálního zneužití v různých světových oblastech. Jak popisuje Weiss (2000), v Asii například převažuje komerční sexuální zneužívání a je zde nespočet dětských prostitutek, severní Amerika dominuje značným výskytem násilí, přičemž sexuální zneužití v dětství uvádí více jak polovina žen a skoro čtvrtina mužů, a v Evropě se čím dál více setkáváme s dětskou pornografií a sexuálním turismem, čímž rozumíme uspokojování bohatých klientů prostřednictvím internetu. Podle Vaníčkové a kol. (1999) jsou v USA dětské pornografické filmy považovány za nejvíce finančně prosperující odvětví filmového průmyslu. Takové filmy zde prokazují stále větší brutalitu, což dokazuje výskyt tzv. snuff movies, tedy filmové dokumentace obsahující záměrné a plánované sexuální vraždy dětí.

V současnosti ve světě stále zaznamenáváme nárůst takových případů, ale pokud se podíváme jednotlivě na trestnou činnost páchanou na chlapcích a děvčatech, zjistíme, že případy zneužitých chlapců poměrně klesají, zatímco u dívek jsou zjišťovány téměř stejné poměry. Podle zprávy o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2011 (Usnesení vlády České Republiky z 2. května 2012 č. 315²) bylo v daný rok spácháno nejvíce mravnostních trestných činů od roku 2006, přičemž největší nárůst v rámci této kriminality zaznamenalo právě sexuální zneužívání dětí do patnácti let.

² Na celé znění dokumentu je možné nahlédnout v následujícím odkaze: <http://www.mvcr.cz/soubor/material-vnitri-bezpecnost-pdf.aspx>

2.2 Vývoj názorů na sexuální zneužívání dětí

Stejně jako postupné zveřejňování výskytu sexuálního zneužívání v dětství se vyvíjely i názory a pohled společnosti na danou problematiku. Podle Čírtkové (2004) bylo dítě bráno jako teprve vyvíjející se bytost, a proto i jeho psychika byla považována za flexibilní. Z toho důvodu se předpokládalo, že dítě se s nepříjemným zážitkem lehce vyrovná, nehrozí mu negativní následky a není tedy potřeba žádného profesionálního zásahu. Co se týče výskytu sexuálního zneužívání dětí, jednalo se spíše o vzácně se vyskytující delikt vázaný zejména na sociálně slabé vrstvy, jehož pachatelé byly obzvláště duševně choré osoby nebo osoby trpící vážnou poruchou osobnosti. Pachatel byl jen výjimečně v předchozím vztahu s obětí a nebyl považován za nebezpečného jedince, jelikož se předpokládalo, že veřejná ostuda je pro něj dostačující trest. Nebyla u něj tedy předpokládána recidiva (opakování trestné činnosti). Takové názory byly podle Vaníčkové a kol. (1999) důsledkem špatné znalosti problematiky a informovanosti laické veřejnosti, ale také specialistů přicházejících s dětmi do styku. Dítě se tak dostávalo do velmi nepříjemných situací, které jejich trauma neodstraňovaly, ale naopak stále více prohlubovaly.

„Teprve od 70. let 20. století je jev sexuálního zneužívání dětí vnímán jako závažný problém“ (Čírtková, 2004, s. 180). Obrat nastal právě po provedení nejrůznějších viktimologických výzkumů (srov. druhá kapitola), kde byli dospělí z různých sociálních vrstev dotazováni na své zážitky z dětství. Tato zjištění způsobila podstatné změny v pohledu na danou problematiku a jak ze strany odborníků, tak ze strany médií je jí věnováno stále více pozornosti. Dnes je tedy podle Čírtkové (2004) sexuální zneužívání dětí považováno za poměrně častý jev, který je ale málo oznamovaný a vyskytuje se ve všech sociálních vrstvách bez ohledu na postavení a zázemí pachatelů. V případech sexuálního zneužití převládají zneužití známou osobou, takže obvykle existují určité vztahy mezi obětí a pachatelem. Pachatel už dnes není považován za osobu duševně nemocnou, ale osobu zdravou, která si plně uvědomuje své činy, a proto je u něj vysoké riziko recidivy, se kterou je stále těžké se vypořádat. Dětská oběť je incidentem velmi poškozena na psychice a často tak přetrvávají dlouhodobé nepříznivé následky, které se mohou promítnout i v chování v dospělosti. Je proto velmi důležitá a nezbytná okamžitá následná profesionální péče o poškozené dítě.

Z výše popsaného je tedy zřejmé, že názor společnosti na zneužívání dětí a důkladná znalost dané problematiky jsou velmi důležité, jelikož ovlivňují jak chování blízkých a okolí ke zneužitému dítěti, tak jejich ochotu uvěřit dětské výpovědi. (Vaníčková a kol., 1999)

2.3 Sexuální zneužívání a pedagogická profese

„Podle různých zjištění vychází najevo, že pachatelé sexuálního zneužívání dětí jsou převážně osoby, které s nimi přicházejí profesně do styku“ (Weiss, 2005, s. 47). Mezi takové profese patří učitelé, vychovatelé, vedoucí táborů nebo různých zájmových kroužků. Je to dáno zejména jednoduchým každodenním přístupem k dětem a důvěrou okolí vzhledem k povolání. Podíl má samozřejmě i stáří pedagogických pracovníků, jejich psychické změny a vyzývavost žáků. Styl sexuálního zneužívání se dle Weisse (2005) s věkem učitelů liší. Mladším jde zejména o soulož se studentkami, starší si libují v osahávání a otírání se v houfu žáků. Výhodou učitelů je, že si dokážou získat u žáků důvěru. Mají totiž schopnost vcítit se do vnitřního světa dítěte, což je jeden z předpokladů učitelské profese.

Ve zprávách a jinde v médiích slycháváme další a další případy sexuálního zneužití dětí³ a smutné je, že právě těmito lidem, vedoucím táborů a pedagogům, rodiče svěřují děti a vzhledem k jejich pedagogické profesi jim důvěřují. Weiss (2005) však poukazuje na postřeh, že právě osoby s pedagogickým vzděláním a dlouholetou praxí se nezřídka zúčastňují sexuálních praktik páchaných na dětech, jako jsou sexuální hrátky na táborech apod. a tuto skutečnost tak považuje za paradoxní.

2.4 Formy sexuálního zneužívání

Pro dospívající děti je těžké některé formy sexuálního zneužívání vůbec rozeznat. Jedná se o takové aktivity, které dítě považovalo dosud za normální a běžné. S přibývajícím věkem se však charakter takových činností liší a můžou být považovány dokonce za nemravné a ponižující.

Představme si například situaci, kdy otec koupe své dítě. To je docela normální jev, který se děje v každé rodině. V době, kdy už ale dítě dospívá, mění se jeho tělesné proporce a dochází k hormonálním změnám, je takové koupání rodiči nevhodné. Rodič by měl proto

³ Redaktor Jakub Pokorný (Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/vedouci-nutili-chlapce-z-turistickeho-oddilu-k-sadisticke-mu-sexu-p9z-/krimi.aspx?c=A080407_223845_krimi_mia) popisuje případ, kdy byli v roce 2005 odsouzeni dva muži ze sdružení Malý princ, kteří pořádali letní tábory a indiánské hry pro děti ze sociálně slabších rodin. Ve skutečnosti jim však šlo o masochistické a sexuální hrátky, které si i fotograficky dokumentovali. Internetový portál novinky.cz (Dostupné z: <http://www.novinky.cz/krimi/209684-cecha-obvineneho-ze-zneuzivani-deti-na-taborech-dopadli-v-moldavsku.html>) uvádí další případ, kdy mezi lety 2005-2007 další vedoucí dětského tábora zneužíval děti, a to osaháváním jejich pohlavních orgánů v chatkách, když děti spaly. Na portále lidovky.cz (Dostupné z: http://www.lidovky.cz/police-vysetruje-rozsahle-zneuzivani-deti-ve-skatskem-oddilu-psk-/zpravy-domov.aspx?c=A121220_230134_ln_domov_khu) se můžeme seznámit s novějším případem z roku 2012, kdy vedoucí skautského oddílu měli zneužít až 120 dětí, přičemž daný počet obětí nemusí být konečný.

respektovat intimitu dospívajícího dítěte, v jiném případě by mohl být podezírán ze sexuálního zneužívání.

Sexuální zneužívání jako takové je považováno za projev sexuální deviace, kterou Zvěřina (1982) ztotožňuje s pojmem parafilie a vysvětluje ji jako kvalitativní odchylku struktury sexuálního motivačního systému. Podle Weisse (2002, s. 32) „*vnější projevy sexuálních aktivit zahrnují širokou škálu aktivit, od neškodného a spíše jen společensky obtížného chování (exhibice) až po nejnebezpečnější trestné činy proti lidské důstojnosti, zdraví či životu obětí.*“

Pöthe (1999) rozlišuje dvě formy sexuálního zneužití, a to zneužití dotykové (kontaktní) a bezdotykové (bezkontaktní).

2.4.1 Bezdotykové zneužívání

Mezi nejčastější bezdotykové formy sexuálního zneužívání patří voyeurismus, exhibicionismus a verbální zneužívání.

Voyeurismus probíhá pozorováním dítěte při intimních činnostech, přičemž pachatel může či nemusí být registrován. Jde tedy o jakési uspokojování pachatele pozorováním dítěte při převlékání, sprchování apod. Podle Vaničkové, Provazníka a Hajd-Mousové (1997) existuje také obrácená forma voyeurismu, kdy je naopak dítě vystavováno pohledu na sexuální aktivity jiných osob, a to přímo nebo prostřednictvím pornografických filmů. Chmelík (2003) uvádí jako odůvodnění voyeurismu právě uspokojení bez hrozby sexuálního kontaktu nebo také obavy pachatelů z odmítnutí. Voyeuři mívají vytypovaná místa, kam se chodí sexuálně uspokojovat pohledem, např. dívčí internáty, bazén apod.

Jiní pachatelé jsou uspokojováni odhalováním svých vlastních intimních partií a jejich vystavováním pohledu dětí nebo cizích žen. V tomto případě jde o **exhibicionismus**, jehož součástí může být také masturbace na veřejnosti před zraky kolemjdoucích, není to však podmínkou. Weiss (2002) uvádí, že exhibicionismus je jednou z nejčastějších forem sexuálního zneužívání a je u něj pozorována vysoká recidiva.

Poslední formou sexuálního zneužívání je **verbální zneužívání**, čímž podle Vaničkové, Provazníka a Hajd-Mousové (1997) rozumíme jakýkoliv rozhovor s nevhodnou sexuální tematikou, používání nemravných výrazů vzhledem k věku dítěte, nebo také telefonáty, při nichž pachatel nutí dítě ke svlékání a masturbaci pod výhrůzkou ublížení.

Dunovský (1995) navíc do bezkontaktního zneužívání řadí **harassment**, který se projevuje sexuálními nátlakem na dětskou oběť tisknutím k sobě nebo např. plácáním po zadku. Dané projevy mají pro pachatele vždy cíl sexuálního uspokojení.

2.4.2 *Dotykové zneužívání*

Za dotykové zneužívání naopak považujeme veškeré sexuální aktivity, při nichž dochází k bezprostřednímu kontaktu mezi dítětem a agresorem. Weiss (2000, s. 21) za kontaktní zneužití považuje takový kontakt, při kterém „*dochází k dráždění prsou a pohlavních orgánů dítěte, souloži, orálnímu či análnímu styku*“.

Vaničková, Provazník a Hajd-Mousová (1997) mezi nejčastější dotykové formy sexuálního zneužívání považují zejména osahávání, frotérství, masturbaci, simulovanou soulož, orální sexuální aktivity, sexuální aktivity se zvířaty, znásilnění a sadomasochismus.

Asi nejčastěji se setkáváme s **osaháváním** dítěte, zejména jeho intimních partií, tedy prsou, stehem a genitálií. Pachatelé obvykle sahají na dítě pod nejrůznějšími záminkami, jako je masáž, upravování apod. V místech, kde se nachází velké skupiny lidí, v tlačenících, dopravních prostředcích, se může dítě setkat s tzv. **frotérstvím**, což je dosažení vzrušení právě třením o dítě (Chmelík, 2003).

Dalším typem kontaktního zneužívání může být **masturbace**, a to masturbace dítěte pachatelem, nebo naopak. Při masturbaci dochází ke dráždění genitálií, popřípadě anusu jednoho či druhého účastníka, může však docházet i k masturbaci vzájemné. Podobná masturbaci bývá i **simulovaná soulož**, kdy se „*pachatel otírá svými genitáliemi o genitálie dítěte za účelem sexuálního uspokojení, aniž by došlo k penetraci (proniknutí) dítěte*“ (Vaničková, Provazník, Hajd-Mousová, 1997, s. 16).

Děti se často stávají oběťmi také **orálních sexuálních aktivit**, při nichž jsou nuceny ústy a jazykem uspokojovat pachatele, nebo naopak pachatel daným způsobem dráždí dítě a uspokojuje tak sám sebe. K nepříjemnějším a krutějším útokům na dětskou osobu řadíme například **znásilnění**, nucené **sexuální aktivity se zvířaty**, které jsou obvykle obsahem dětských pornografických filmů, nebo **sadomasochismus**, což je asi nejkrutější forma zneužívání a týrání dítěte. Dochází zde k bití, mučení, svazování dítěte, které podle Chmelíka (2003) mohou skončit dokonce až smrtí dítěte.

2.5 Následky sexuálního zneužití

Sexuální zneužití je pro dítě nová zkušenost, která se vzhledem ke své citlivosti a intimitě navždy uloží v dětské paměti. Téměř žádná oběť takového zneužití v dětství se neobejde bez psychických následků. Ty se však u jednotlivých obětí liší. U někoho jsou následky minimální a téměř neviditelné, u jiného naopak tragické a vysoce ovlivňující budoucí život jedince. Podle Weisse (2000) je hloubka způsobeného traumatu různá a souvisí zejména s mírou použitého násilí, dlouhodobostí zneužívání a jeho případným opakováním a věkem oběti (mladším dítětem je zneužívání vnímáno jinak, než dítětem starším, které už má o problematice nějaké podvědomí). Vliv má také osoba pachatele, tedy její blízkost k oběti.

Allender (2006) uvádí mezi nejčastější psychické újmy sexuálního zneužití pocity bezmoci a beznaděje, které vyplývají z nemožnosti volby dítěte. Dítě nemůže zneužívání ovlivnit, jelikož je neplánované a nečekané. Příčinou bezmoci může být i neschopnost dítěte sexuální zneužívání zastavit ze strachu z následků. Dalším pocitem, který dítě po zneužití provází je zrada. Tento pocit dítě směřuje ke zneužívajícímu rodiči, kterého miluje a nechápe, jak mu milovaný člověk může takhle ubližovat, ale také k nezneužívajícímu rodiči, který mu neposkytne potřebnou ochranu a oporu. Zrada a bezmoc, které dítě v těchto případech cítí se tak vzájemně prolínají. Mezi dlouhodobější následky zneužití Allender řadí zejména depresi a kompulzivní poruchy, kterými rozumíme například alkoholismus, zneužívání drog a poruchy příjmu potravy.

Podle Greena (1988) je mezi následky sexuálního zneužití řazena traumatická reakce projevující se akutní úzkostí, fobické vyhýbání se osobám opačného pohlaví, nebo naopak identifikace s pachatelem. Co se týče pozdějšího sexuálního vývoje, můžeme se u dítěte setkat s projevem hypersexuality či naopak odmítáním a sexuální inhibicí.

Následky sexuálního zneužití se podle Weisse (2005) u většiny obětí projevují po celý život. Jde zejména o jedince, kteří nedostali okamžité profesionální péče a nevyrovnali se s prožitou událostí. U takových mužů a žen se setkáváme s předčasným zahájením sexuálního života, častým střídáním partnerů, neschopností navázat kvalitní a pevné vztahy, zneužité ženy dokonce i několikrát za život podstoupí interrupci (potrat). Velké množství obětí sexuálního zneužívání v dětství má zkušenosti s prostitucí, drogami a projevují se u nich sklony k sebevraždě. Dále jsou zaznamenávány poruchy chování, zvýšená agrese, poruchy příjmu potravy, kriminální činnost, nespavost, nervozita, nevyrovnanost apod.

Podle Vaníčkové a kol. (1999) nastane u oběti krátce po zneužití období, ve kterém jsou zpravidla veškeré vzpomínky s tímto nepříjemným zážitkem spojené zapomenuty. Po delším

časovém odstupu sice dojde ke znovuvybavení předešlých vzpomínek, avšak ty jsou již účelně či neúčelně ovlivněny novými informacemi a můžeme tedy hovořit o tzv. fenoménu falešných vzpomínek.

Asi nejhorší a nejtragičtější následky na budoucí vývoj jedince má zneužití incestní, tedy zneužití v rodině. „*Pro mnohé děti je udržování sexuálního kontaktu s rodinným příslušníkem, nejčastěji otcem, bratrem či matčíným přítelem, jedinou cestou k získání lásky a pozornosti rodičů. V takových případech je dítě paradoxně tím, kdo drží rodinu pohromadě a je zodpovědné za její fungování*“ (Weiss, 2000, s. 10-11).

Pokud dojde k oznámení zneužití, je právě dítě potrestáno nejvíce, a to rozpadem rodiny, ztrátou otce, který jde do vězení, případně odebráním samotného dítěte z rodiny a jeho umístěním do dětského domova. Jedinci se zkušeností intrafamiálního zneužívání mají sami problém s rodinným životem v dospělosti. Nejsou si svou funkcí rodiče jistí a nemají takovou důvěru ke svému partnerovi. Často si neví rady s výchovou vlastního dítěte a neví jak plnit rodičovskou roli. Celkově jsou si nejistí ve svém životě, v rozhodnutí, která dělají, někteří dokonce za život uzavírají i několik manželství, jelikož nejsou schopni navázat důvěrné a pevné vztahy, které by měly dlouhodobé trvání (Weiss, 2000).

Právě následky dlouhodobější vedou až k PTSP (srov. první kapitola), které zaručeně poznamenají život jedince.

Finkelhor (1986) popsal fáze posttraumatického procesu jako traumatickou sexualizaci, stigmatizaci, zradu a bezmocnost:

- **Traumatická sexualizace** je proces, ve kterém jsou u zneužitého dítěte pachatelem vyvolány impulsy sexuálního chování dospělého člověka. Takové chování je nepřiměřené k věku dítěte, proto dítě nechápe, co se s ním děje a potřebuje dané sexuální pocity uspokojit. Objevuje se tedy riziko, že dítě začne sexuálně napadat i své vrstevníky, pokud jeho sexuální potřeby nebudou uspokojeny. Paradoxně se tak dá říci, že pachatel po vyvolání takové úrovně sexuálních impulzů u dítěte, už neuspokojuje pouze své potřeby, ale také potřeby dítěte.
- **Stigmatizace** spočívá v uvědomění si toho, co se s dítětem děje. Jakmile dítě začne chápat lidskou sexualitu, uvědomí si, že je něco špatně, zahltí jej pocity studu a viny a je přesvědčeno, že je daným aktem sexuálního zneužívání poznamenáno (stigmatizováno) na celý život.
- **Zradu a bezmocnost** dítě začne prožívat ve chvíli, kdy se pokusí zneužívání zastavit. Nátlak ze strany agresora a výhrůžky vedou k pocitu bezmocnosti. Zrada se

objeví až ve chvíli, kdy dítě získá odvalu a chce se svým zážitkem někomu svěřit s nadějí, že mu dotyčný pomůže, avšak namísto pomoci se dočká spíše ponížení, nedůvěry a odmítnutí. V takové fázi, kdy je dítě bezradné a nedostane se mu pomoci, se u něj projevuje právě PTSP.

2.6 Syndrom dětského přizpůsobení sexuálnímu zneužití

Syndrom dětského přizpůsobení sexuálnímu zneužití (dále jen syndrom přizpůsobení) slouží k pochopení chování dítěte v krizové situaci způsobené právě sexuálním zneužitím. Pochopením podstaty daného syndromu pochopíme také pocity dětské oběti, strach z oznámení, jeho obavy a otázky, které si neustále klade.

Syndrom přizpůsobení byl poprvé formulován v roce 1983 americkým lékařem Ronaldem C. Summitem, který jej charakterizoval jako projevy utajování, bezmoci, svedení a přizpůsobení se, opožděného, konfliktního a nespravedlivého odhalení a odvolání svého tvrzení (Weiss, 2010).

Vaničková a kol. (1999) popisuje jednotlivé fáze následovně:

- **Utajování** je způsobeno nepříjemným nátlakem ze strany pachatele, který dítěti zdůrazňuje, že pokud někomu poví o jejich tajemství, bude samo potrestáno rozpadem rodiny, odebráním do dětského domova, nenávistí ze strany rodičů a blízkého okolí, popřípadě i tělesnými tresty a zavržením. Dítě vzhledem ke své psychice a věku nechápe iracionalitu takových výhrůžek, a proto dělá to, co po něm agresor vyžaduje. Ten má dítě ve své moci a může s ním lehce manipulovat.
- **Bezmocnost** dítěte souvisí s jeho vztahem k pachateli. Ve většině případů se dítě stává obětí právě osoby blízké, tedy osoby, ke které je citově připoutáno a kterou má rádo. Když dojde ke zneužívání, dítě se nebrání, ale přizpůsobí se, jelikož je přesvědčeno, že *„člověk, který ho má rád a který se o něj stará, by mu přece nikdy neudělal nic špatného“* (Vaničková a kol., s. 66). Dítě si tak neuvědomuje závažnost praktik, které jsou na něm prováděny.
- Ke **svedení a přizpůsobení** se sexuálnímu zneužívání dochází především v době, kdy dítě včasné nevyhledalo pomoc a nesvěřilo se. Přijetí sexuálních aktivit s pachatelem dítě vnímá jako jediné východisko jak se s danou situací vyrovnat. Je

zklamáno z praktik, které na něm blízká osoba provádí a ztrácí k ní důvěru, kterou si chce získat zpět právě tím, že se podřídí. Pachatel následně oběti nahrává tím, že ji za sexuální aktivity a další příkazy jako mlčení odměňuje. „*Dítě v takové situaci prožívá obrovský vnitřní boj, který může vyústit až k různým poruchám osobnosti, psychopatologii, sebetrestání či závislosti na drogách, alkoholu apod.*“ (dostupné z: http://www.zachranny-kruh.cz/kriminalita/syndrom_detskeho_prizpusobeni_pohlavnimu_zneuzeni.html).

- **Dlouhodobé zatajování** skutečnosti sexuálního zneužívání vede ke zvýšené nevěrohodnosti při jeho pozdějším oznámení. Opožděné, nepřesvědčivé a konfliktní odhalení je tedy spojeno s postupným vývojem dítěte, které se dostává do puberty, osamostatňuje se a začíná mít na různé věci, zejména dosavadní zneužívání, jiné názory. To se pachateli nelíbí a ve své agresi přitvrzuje, čímž u dítěte vyvolá potřebu dosavadní dění ukončit. U výslechu je ale takové dítě, zvláště pubescent, v nevýhodném postavení. Vzhledem k dlouhodobému zatajování působí jeho výpověď pro vyslychající nevěrohodně a paradoxně je kolikrát opakovaně poníženo za to, že se konečně odhodlalo promluvit a se svým tajemstvím se svěřit. Pokud dítěti nikdo nevěří a nikdo mu neposkytne pomoc, dítě ztrácí naději a je tak sekundárně traumatizováno.
- **Odvolání výpovědi** většinou nastává v době, kdy dítě vidí, co vše svým svěřením způsobilo a co po odhalení zneužití následuje. Tím bývá zpravidla rozpad rodiny, strach z naplnění výhrůžek ze strany agresora, výčitky, nátlak okolí, medializace a neustálé opakování výpovědi. Dítě tak uzná, že je jednodušší přiznat se ke lži a raději dále trpět sexuální praktiky pachatele. Proto je důležitý včasný zásah krizové intervence, aby dítě získalo podporu a pomoc, a případ dotáhlo až do konce.

Syndrom dětského přizpůsobení sexuálnímu zneužívání souvisí hlavně s intrafamiliárním zneužíváním. Neprojevuje se tedy při jednorázovém zneužití cizím pachatelem. Rizikovým momentem pro rozvoj daného syndromu a s ním spojené sekundární viktimizace je doba mezi oznámením zneužití a zahájením terapie, tedy proces vyšetřování. „*Způsob komunikace na všech úrovních a postup intervenčních opatření jsou často podnětem pro rozvoj systémového týrání, které nejen, že způsobuje sekundární viktimizaci, ale také může být příčinou naplnění všech pěti kategorií syndromu přizpůsobení*“ (Vaníčková a kol., 1999, s. 69).

Názory na sexuální zneužívání dětí se tedy s časem a rozvojem společenského myšlení stále mění a dítě je tak v současnosti považováno za věrohodného svědka, ne-li ještě věrohodnějšího než dospělý jedinec. Pochopení problematiky sexuálního zneužívání a zejména syndromu dětského přizpůsobení sexuálnímu zneužití je obrovským krokem k ochotě dospělých uvěřit dětským výpovědím a zachránit je tak z nepříjemné situace, do které se dostaly.

3 SEKUNDÁRNÍ VIKTIMIZACE

Kapitola je věnována obecně problematice sekundární viktimizace a faktorům, které ji způsobují. Zmíním také zakotvení problematiky v české a mezinárodní legislativě.

3.1 Obecně o problematice sekundární viktimizace

Jak již bylo řečeno, v souvislosti s trestným činem pohlavního zneužívání je třeba si uvědomit dopad na psychiku poškozeného, zejména pokud jde o dítě. Vzhledem k citlivosti a lehké zranitelnosti dítěte je třeba, aby mu po zjištění zneužívání byla poskytnuta maximální možná péče a bylo s ním zacházeno šetrně tak, aby mělo pocit bezpečí a pochopení. Právě průběh vyšetřování je ale problém, se kterým je těžké bojovat. Dítě se dostává do situací, které prohlubují jeho nepříjemné zážitky a dochází tak k sekundární viktimizaci, která může svou závažností překonat i újmu primární. To dokazují např. případy, kdy oběť spáchá sebevraždu z důvodu reakce okolí po oznámení trestného činu (Novotný a kol., 2004).

Sekundární viktimizace tedy může být vyvolána nevhodným chováním okolí, mezi které patří rodina, sousedi, škola, média a podobně, ale mohou se jí podle Hriba (Kriminalistická viktimologie, viktimizace, oběť a újma, dostupné z: https://www3.cepol.europa.eu/dspace/bitstream/123456789/4404/1/CI_8_Hrib.pdf) dopouštět také orgány činné v trestním řízení. V případech, kdy sekundární viktimizaci způsobují orgány, které by naopak dítěti měly pomáhat, mluvíme o tzv. systémovém týrání, tedy „*týrání systémem, který byl založen na ochranu dětí a kterému jsou dětské oběti vystavovány*“ (Kristková, Parlamentní zpravodaj, 2007, dostupné z: <http://lp.cz/2007/12/reakce-statnich-organu-na-nasili-na-detech/>). V praxi může jít podle Weisse (2000) například o nedůvěru a zpochybňování výpovědi dítěte, vystavování dítěte zbytečným dlouhotrvajícím a opakovaným výpovědím, které mu traumatizující zážitek neustále připomínají. Objevuje se dokonce i neochota naslouchat dítěti nebo mu klást vinu na tom, co se v jeho životě odehrálo. Dochází také k výpovědím dítěte za přítomnosti pachatele, identifikaci oběti v médiích, nebo bezdůvodnému odebrání dítěte od rodičů do ústavů, které mu neposkytnu potřebnou péči, jakou by dostalo u osob blízkých. Jak ale poukazuje Čírtková (2004, s. 117), „*platí jednoduchá zásada, že všichni, kdo přichází do kontaktu s poškozeným v důsledku své profese, musí mít vždy na zřeteli, že oběť trestný čin nespáchala*“.

Další z forem sekundární viktimizace může být i zastrašování pachatelem (Legislativní ochrana obětí trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obětí na soukromí během trestního řízení⁴). V tomto případě jde o nejrůznější formy výhrůzek, které nabývají různé intenzity v závislosti na okolnostech případu a které mohou ovlivnit výpovědi svědků, ale i oběti samotné.

Také špatná koordinace, nesystematická spolupráce a nejednotná metodika systému zabývajícího se ochranou dětí a násilí na dětech má za následek sekundární viktimizaci obětí. Mezi tyto orgány řadíme zejména ministerstvo vnitra, ministerstvo práce a sociálních věcí, ministerstvo zdravotnictví, ministerstvo spravedlnosti a ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (Kristková, Parlamentní zpravodaj, 2007, dostupné z: <http://lp.cz/2007/12/reakce-statnich-organu-na-nasili-na-detech/>). Přesto, že v posledních letech dochází ke zlepšení a zkvalitnění spolupráce, stále nacházíme mnoho nedostatků, které se nepříznivě odrážejí v přístupu k dětské oběti.

Problematikou českého trestního řádu je podle Jelínka (1998) fakt, že s obětí je zacházeno primárně jako se zdrojem důležitých informací a důkazů o trestném činu, nikoliv jako s osobou poškozenou. Jde tedy zejména o dopadení a usvědčení pachatele, nejde už však o ochranu poškozeného před následky spojenými s trestním řízením a v mnoha případech není zaručena ani ochrana poškozeného před dalšími útoky pachatele. S názorem souhlasí i Kloubek ve Sborníku z 2. národní a I. středoevropské konference (2003, s. 23), který uvádí, že *„Dětská oběť v trestním řízení představuje především hlavní zdroj informací, jež má sloužit k usvědčení a potrestání pachatele, případně k rozhodnutí o ochranném léčení pachatele.“*

Co se týče náhrady škod, platná právní úprava se zabývá pouze újmou majetkovou či nemajetkovou nebo újmou na zdraví. Nenajdeme ale žádné zmínky o následcích, které jsou pro osobu postiženou nejhorší, a tím je újma psychická. Pokud je v rámci soudního řízení při výslechu z místnosti vykázána osoba pachatele, pak jediné z důvodu možnosti ovlivnění výpovědi oběti, jakožto svědka. Nejde tedy o jakousi ochranu postiženého, ale o získání pravdivých výpovědí. V průběhu vyšetřování většinou není brán ohled ani na osobnost oběti, věk, vztah k pachateli, druh trestného činu a podobně, což by se mělo změnit, pokud chceme sekundární viktimizaci opravdu zabránit. Výjimkou je přístup k dětem, které jsou řazeny mezi osoby zvláště ohrožené.

⁴ S celou publikací je možné se seznámit v následujícím odkaze: <http://lp.cz/publikace/ochrana-obeti-trestnych-cinu-pred-druhotnou-viktimizaci/>

3.2 Právní ochrana dětských obětí a svědků před sekundární viktimizací v českém právním řádu a mezinárodních dokumentech

Děti poškozené sexuálním zneužitím jsou zároveň na pozici oběti, ale i svědka nepříjemného trestného činu. Jejich postavení v trestním řízení je tedy upraveno tak, že je zde nastaven zvláštní režim pro výslech, pokud jde o okolnosti, které by svým oživováním mohly vyvolat nepříznivý duševní a mravní vývoj (Legislativní ochrana obětí trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obětí na soukromí během trestního řízení). Děti jsou jak v českých, tak v mezinárodních dokumentech o ochraně obětí před sekundární viktimizací definovány jako zvláštní skupina poškozených, kterým by měla být věnována zvláštní péče vzhledem k jejich věku a také typu trestného činu.

Mezi zmíněné mezinárodní dokumenty právní ochrany dětských obětí a svědků můžeme zahrnout celou řadu legislativy (viz. Příloha č. 1), např. některá doporučení Rady Evropy, Deklaraci OSN o základních principech spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití pravomoci, nebo také Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a svobod (Legislativní ochrana obětí trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obětí na soukromí během trestního řízení). Všechny vyjmenované dokumenty si kladou za cíl v co možná nejvyšší míře předcházet sekundární viktimizaci.

V českém právním řádu můžeme spatřovat ochranu před sekundární viktimizací např. v § 183a trestního řádu, který umožňuje v zájmu ochrany dětské oběti-svědka výslech prostřednictvím videozáznamu, který může posloužit jako důkazní materiál u hlavního líčení. Podle §102 trestního řádu by měla osoba mladší patnácti let být vyslýchána šetrně a důkladně tak, aby nebyla potřeba daný výslech opakovat (srov. čtvrtá kapitola). Bohužel v praxi jsou opakované výslechy zneužitých dětí nejčastějším zdrojem jejich sekundární viktimizace. Ministerstvo spravedlnosti schválilo dne 15. 2. 2012 nový zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, který zdůrazňuje zejména „*právo na ochranu před druhotnou viktimizací ze strany policie a OČTŘ (omezení kontaktu s pachatelem, speciální pravidla pro provádění výslechu oběti a pro podání vysvětlení oběti) a také právo na peněžitou pomoc, kterou bude nově mít i oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (znásilnění, sexuální nátlak apod.)*“ (Usnesení vlády České Republiky ze dne 2. května 2012 č. 315, s. 20). Je tedy vidět snaha ze strany státu, jelikož sekundární viktimizace je stálým problémem a už svým vznikem porušuje čl. 3 a 8. Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a svobod (Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod č. 209/1992 Sb.).

Sekundární viktimizaci není snadné předejít, jelikož ji způsobuje mnoho faktorů a je tak vysoká pravděpodobnost, že alespoň jeden z nich se projeví. Zvláště u dítěte by měla být míra sekundární viktimizace co nejvíce minimalizována, vzhledem ke zvláštnosti dětské psychiky. Snahy o prevenci jsou patrné z výše vypsáních dokumentů, avšak i přesto se v praxi s problematikou stále setkáváme.

4 VYŠETŘOVÁNÍ SEXUÁLNĚ ZNEUŽITÝCH DĚTÍ

Stěžejní fází po oznámení trestného činu sexuálního zneužití je právě průběh vyšetřování, který zahrnuje lékařské vyšetření zneužitého dítěte, jeho výslech, který je spojen s rozmachem speciálních výslechových místností a demonstračními pomůckami Jája a Pája. Vyšetřování dětského svědka-oběti je potřeba věnovat velkou pozornost, jelikož právě zde se dítě nejčastěji stává obětí sekundární viktimizace.

4.1 Problematika výslechů zneužitých dětí

Sexuální zneužití je velmi nepříjemný zážitek, a proto je potřeba brát na vědomí jeho následky odrážející se zejména v dětské psychice. Snahou všech zúčastněných na vyšetřování případu by mělo být co nejšetrnějším přístupem odstranit takový zážitek z dětské paměti. Dítě by nemělo být zbytečně vystavováno opakovaným výslechům, které prohlubují jeho nepříjemné vzpomínky a tím i trauma s nimi spojené. Právě ochrana dítěte před opakovanými výslechy je upravena v §102 trestního řádu. Ten říká, že *„pokud je vyslýchána osoba mladší patnácti let o okolnostech, jejichž ožívání v paměti by mohlo mít nepříznivý vliv na její duševní a mravní vývoj, výslech by měl být prováděn zvláště šetrně a po obsahové stránce tak, aby výslech v dalším řízení už nebylo třeba opakovat“* (zákon č. 141/1961 Sb., §102 odst. 1.). V takovém případě je nutné k výslechu přibrat i třetí osobu, kterou může být pedagog nebo jiná osoba zkušená v oblasti dětí (dětský psycholog, sociální pracovník), aby dohlížela na správné postupy přijatelné vzhledem k věku dítěte a typu trestného činu. Bohužel v praxi to bývá často porušováno a dítě je nuceno vypovídat celkem třikrát- před sdělením obvinění, během vyšetřování v trestním řízení před psychologem, který posuzuje věrohodnost a pak před soudcem při hlavním líčení (Kristková, Parlamentní zpravodaj, 2007, dostupné z: <http://lp.cz/2007/12/reakce-statnich-organu-na-nasili-na-detech/>). Právě tyto opakované výslechy bývají častým zdrojem sekundární viktimizace.

Výslechu mohou být přítomny i další osoby, vzhledem k nutnosti zkoumání věrohodnosti a postupů výpovědi. Bývá to zejména zástupce orgánu sociálně právní ochrany dětí (OSPOD), státní zástupce, soudce, obhájce obviněného, osoba provádějící videozáznam a rodič nebo zákonný zástupce dítěte (dostupné z: www.policie.cz/clanek/vyslechove-mistnosti.aspx). Takové množství lidí u výslechu sexuálně zneužívaného dítěte může být opět zdrojem sekundární viktimizace.

Co se týče otázky přítomnosti rodičů u výslechu zneužitých dětí, je třeba zvážit situaci případu. Problematiku řeší Kloubek ve Sborníku z 2. národní a I. středoevropské konference (2003) a tvrdí, že rodič nesmí být přítomen, pokud je zároveň i pachatelem trestného činu spáchaného na vyslychaném dítěti. Součástí výslechu se může stát jen v případě, že jeho přítomnost přispěje k průběhu vyšetřování. Obecně účast rodičů při výslechu není hodnocena pozitivně, jelikož děti jsou před nimi ostýchavé a bojí se o intimním zážitku hovořit. Stydí se před rodiči a mají strach z jejich reakce, jelikož se cítí provinile. Je také známo, že rodiče mají tendence zasahovat do práce policistů a vyšetřovatelů a narušují tak celý průběh vyšetřování. Jejich přítomnost je tedy nutné zvážit a v případě dostačující zralosti dítěte se zeptat i na jeho vlastní názor, zda s přítomností či nepřítomností rodiče souhlasí.

Aby bylo v rámci vyšetřování sekundární viktimizaci zabráněno, jsou kladeny vysoké nároky na policisty a jiné osoby, které přicházejí s dítětem v průběhu řízení do styku. Jsou pro ně pořádány různé kurzy a školení a neustále se v dané oblasti vzdělávají. I přes to se podle Kristkové (Parlamentní zpravodaj, 2007, dostupné z: <http://lp.cz/2007/12/reakce-statnich-organu-na-nasili-na-detech/>) často setkáváme s nevhodným chováním policistů, soudců apod. a stále jsou porušována některá zásadní pravidla pro komunikaci se zneužitým dítětem (viz. Přílohy č. 3 a 4). Pokud je ale výslech proveden kvalitně a profesionálně, není nutno dítě opakovaně vyslychat a vystavovat ho tak dalším nepříjemnostem.

Kloubek ve sborníku z 2. národní a I. středoevropské konference (2003, s. 26) uvádí několik zásad, které by při výslechu zneužitého dítěte měly být dodržovány, aby nedocházelo k jejich sekundární viktimizaci:

- vzhledem k okolnostem vyšetřovaného případu by měla být utajena podoba a totožnost vyšetřovaného dítěte (podle §55 odst. 2 trestního řádu),
- v případě, že nehrozí prodlení (je známa totožnost pachatele), by mělo být dítě vyslycháno až při zahájení stíhání, aby nedošlo k nebezpečí opakovaných výslechů na návrh obhajoby obžalovaného,
- každý výslech dítěte je povinné zdokumentovat, a to na audiozáznam či videozáznam,
- dětský výslech by neměl být prováděn v prostorách policejních stanic, ale na vhodnějších a méně stresujících místech (lze využít dětská krizová centra, pedagogicko-psychologické poradny apod.),

- měla by být zajištěna přítomnost pouze vyslychajícího a příbrané osoby, případně je možné využít jednocestných zrcadel a hlasové techniky k oddělení místností při větším počtu přítomných osob,
- osoby za jednocestným zrcadlem mohou také navrhovat otázky, které dítěti zprostředkovaně klade vyslychající, avšak v protokolaci je zaznamenán jejich původní autor,
- povinností vyslychajícího je poučit dítě o jeho procesním postavení, právech a povinnostech a odůvodnit mu přítomnost ostatních osob,
- dítě je mimo jiné poučeno také o předmětu výslechu a o tom, co vše je považováno za křivou výpověď, dále je poučeno o tom, že může během výslechu vyjadřovat i své nepříjemné pocity a může i několikrát požádat o zopakování otázky, které nerozumělo,
- dítě předškolního věku může vypovídat ve třetí osobě (svůj zážitek dítě vypráví jako zážitek jiného dítěte se stejným jménem),
- při výslechu dítěte lze využít různých pomůcek, jako jsou loutky Jája a Pája, hračky, kreslicí potřeby, modelovací hmoty apod.,
- v případě, že vyslychající vyzoruje důvěrný vztah dítěte k příbrané osobě, může podle §102 odst. 1 trestního řádu soustředit obsahovou stránku výslechu a kladení otázek právě na tuto osobu.

Právě u posledního bodu doporučených zásad je vidět nutnost spolupráce a koordinace policie s ostatními profesionálními pracovníky, jelikož vzájemná spolupráce v jakémkoliv odvětví vede vždy k nejlepším výsledkům.

Aby bylo zabráněno nedorozumění mezi vyslychajícím a dítětem, popisuje Weiss (2000, s. 107-108) devět pravidel, která by při rozhovoru měla být dodržována:

1. *„Používat jednoduchá, srozumitelná slova.*
2. *Vyhýbat se větám obsahujícím několik myšlenek či návrhů.*
3. *Vyhýbat se záporům.*
4. *Vyhýbat se nadměrnému užívání zájmen.*
5. *Vyjasnit si s dítětem názvy intimních částí těla.*
6. *Neměnit jazyk dítěte.*
7. *Vyhýbat se používání naváděcích otázek.*
8. *Používat otázky s otevřeným koncem.*
9. *Vyhýbat se subjektivnímu hodnocení událostí a odsuzování pachatele“.*

4.2 Lékařské vyšetření

Podle Vaničkové a kol. (1999) by právě lékařské vyšetření mělo následovat ihned po zjištění sexuálního zneužití. Při setkání s dítětem je potřeba provést nejen psychické vyšetření, ale také fyzikální, jelikož pohlavní zneužití logicky nemívá pouze psychické následky, ale podle formy zneužití jsou viditelné i následky tělesné.

Dunovský, Dytrych a Matějček (1995) uvádí důležitou úlohu dětského pediatra a dětského gynekologa, jejichž úkolem je zjistit rozsah a hloubku poranění způsobených sexuálním zneužitím. Vzhledem k věku dítěte a jeho citlivosti mu musí být jasně vysvětleny veškeré postupy a metody vyšetření, které bude lékař provádět. Prvním krokem dětského lékaře je celková prohlídka, v rámci které se posuzují tělesné znaky jako je hmotnost, výška, obvod hrudníku a obvod hlavy. „Získané údaje jsou potom srovnávány se standardními křivkami, čímž se zjišťuje nepoměr tělesného vývoje dítěte. Údaje zároveň slouží ke zjištění syndromu sexuálně zneužívaného dítěte“ (Weiss, 2000, s. 75).

Dalším vyšetřením, které dítě musí podstoupit, je podle Dunovského, Dytrycha a Matějčka (1995) odborné interní vyšetření, tedy vyšetření tlaku, pulzu, zornic, krve apod.

Po takovém celkovém a odborném vyšetření následuje vyšetření objektivní (Vaničková a kol., 1999), které již sleduje poranění způsobená sexuálním zneužitím. Posuzují se veškerá zevní poranění jako např. hematomy, stopy po kousnutí či svazování, rýhy na krku, někdy se dokonce setkáme i s popáleninami v okolí genitálií (Weiss, 2000). Co se týče genitálií, může zde dojít k tržným ranám v oblasti rodidel či konečníku. Dále okolo genitálií sledujeme výskyt výtoků, zarudnutí, otok, pigmentace apod. Krvácení z pochvy je třeba zvážit vzhledem k možnosti předčasné menstruace podle věku dítěte (Vaničková a kol. 1999). Konečník a jeho okolí by lékař neměl prohlížet déle jak 30 sekund, jelikož zde dochází ke stahování svalstva a tím je vyšetření pro dítě nepříjemné (Dunovský, Dytrych a Matějček, 1995).

Jelikož je při sexuálním zneužití možná pravděpodobnost přenosu pohlavních chorob či otěhotnění zneužité dívky, je nutno dítě vyšetřit i po téhle stránce. Vaničková a kol. (1999, s. 62) uvádí jako součást vyšetření „vhodnost laboratorního vyšetření na pohlavně přenosné choroby, jako je syfilis, kapavka, trichomonádová infekce, herpes, chlamydie, AIDS, nebo také infekce hepatitidou B.“ Dunovský, Dytrych a Matějček (1995) doplňují komplexní vyšetření o mikrobiální obraz poševní a kultivaci, kterou se vyšetřuje moč. Weiss (2005) popisuje nutnost ověřit těhotenství a s tím spojené odebrání vzorků DNA pro určení otcovství. Takové intimní vyšetření provádí dětský gynekolog, který musí dbát na zvýšenou opatrnost a citlivost k dítěti. Stejně tak by měl dítě o všem informovat, aby dítě pochopilo, proč takové

vyšetření podstupuje. Jedná se přece jen o intimní záležitost, se kterou mívá problém i kde jaká dospělá žena, natož tak dítě, které lidské sexualitě ještě tolik nerozumí. Lékař by proto měl provést vyšetření důkladně a kvalitně, aby ho dítě nemuselo podstupovat opakovaně. Je tak zabráněno jedné z forem sekundární viktimizace.

Shrnutí tělesných příznaků sexuálního zneužívání podle Dunovského, Dytrycha a Matějčka (1995, s. 54):

- „výtok, pohlavně přenosné choroby,
- poranění nebo dráždění anální nebo genitální oblasti,
- bolestivost při močení, defekaci, zácpa, obtíže s vyprazdňováním,
- u chlapců trhlinky na předkožce, bolestivost, zarudnutí,
- obtíže při chůzi nebo sezení pro bolest v oblasti anální či genitální,
- psychosomatické obtíže (bolesti žaludku, hlavy),
- krvácení, které by mohlo být považováno za časnou menstruaci, zvláště nejsou-li známky pubertálního vývoje“.

Pokud jsou tedy nalezeny jakékoliv stopy po poranění, je důležité jejich výskyt zaznamenat. Do protokolu se zapisuje místo, rozsah poranění a jejich pravděpodobné stáří (Dunovský, Dytrych a Matějček, 1995).

Přesto, že je podávání hormonálních antikoncepčních pilulek nezletilým nevhodné, u zneužitých dětí většinou lékaři dělají výjimku. Děje se tak jednak z důvodu možnosti opakování zneužití, jednak z prokázané brzké a zvýšené sexuální aktivity takových dětí (Vaníčková a kol., 1999).

4.3 Speciální výslechové místnosti

Speciální výslechové místnosti jsou komplexy zařízené primárně pro výslech dětských obětí a svědků zejména mravnostních trestných činů. Jejich dosavadní absence se projevovala v nevhodných postupech při výslechu dětí, které probíhaly v klasických strohých výslechových místnostech přímo v budově policie, což na dítě působilo nepříjemně. Takové, pro dítě nesympatické a stresující prostředí, spolu s nevhodným přístupem vyslýchajícího policisty jsou jedním ze zdrojů sekundární viktimizace. Nezřídka tak vznikají situace, které jsou v rozporu s §102 odst. 1 trestního řádu, což je důvodem ke změně situace. Požadavky na

zřizování speciálních výslechových místností jsou zakotveny např. v rezoluci Valného shromáždění č. 54/263 z roku 2000 nebo v rezoluci č. 20 Ekonomické a sociální rady OSN z roku 2005 (viz. Příloha č. 2). Obě rezoluce popisují snadnou zranitelnost dětí a jejich zvláštní potřeby, vzhledem k nimž je třeba dítě vyslýchat citlivě a v prostředí, které zdravě podporuje jejich reintegraci. Co se týče domácích dokumentů, je budování speciálních výslechových místností obsahem Závazného pokynu policejního prezidenta č. 8 z roku 2002⁵ nebo Národního plánu boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí na léta 2004-2006, jehož součástí je právě program Zřizování speciálních výslechových místností pro dětské oběti a svědky Policií ČR z roku 2006⁶. Zmíněný program se podrobně zabývá důvody vzniku výslechových místností, principy jejich realizací, vybavením místností, postupy při výslechu, vzdělávání policistů-specialistů apod.

Speciální výslechové místnosti tedy podle předchozích dokumentů vznikly s cílem eliminovat prožité trauma v průběhu vyšetřování a poskytnout dítěti co nejpříjemnější prostředí, pocit pohody a bezpečí. Místnost je oproti jiné strohé policejní výslechové místnosti vybavena tak, aby navodila pozitivní atmosféru a ulehčila tak průběh vyslýchání (viz. Příloha č. 5). Najdeme zde nejrůznější předměty jako hračky, knížky, hrací koberce, obrázky, speciální dětský nábytek, barevné zdi, loutky Jája a Pája apod. (dostupné z: www.policie.cz/clanek/vyslechove-mistnosti.aspx). Dítě si tak může kdykoliv během výslechu odpočinout a odreagovat se právě hraním, což je jedna z nejdůležitějších činností každého dítěte. Nemělo by však rušit celý průběh vyšetřování a neustále odvádět pozornost. Hrát si může dítě i před začátkem samotného výslechu, aby se uvolnilo, seznámilo se s novým místem, novým prostředím, navázalo důvěrný vztah s vyslýchajícím a bylo tak otevřenější. Je důležité, aby si vyslýchající k dítěti našel tu správnou cestu, protože jedině tak dokáže s přesností zjistit, co se na dítěti událo. Proto jsou na policisty specializované na dětské výslechy kladeny větší nároky. Musí si být jistí svými postupy a nesmí v průběhu vyšetřování zapochybovat, jinak je zpochybněn celý výslech. V letech 2010-2011 proběhlo v ČR celkem 8 vzdělávacích seminářů zabývajících se výslechem dětského svědka a od roku 2012 probíhá v Praze přímo specializační kurz na danou problematiku (Novák, 2013, dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/spoluprace-policie-cr-a-ustavu-pro-peci-o-matku-a-dite-pomuze-obetem-znasilneni-na-uzemi-hl-m-prahy.aspx>).

⁵ Celé znění dokumentu lze shlédnout v následujícím odkaze, důležitý je zejména článek 8: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:R2CJDq411t8J:www.kr-moravskoslezsky.cz/zip/sk_pril3.rtf+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz

⁶ Celé znění dokumentu lze shlédnout v následujícím odkaze: <http://www.mvcr.cz/soubor/kriminalita-na-detech-program-svm-doc.aspx>

Vzhledem k tomu, že zde dochází ke kontaktu zejména mezi vyslychajícím a dítětem (dostupné z: www.policie.cz/clanek/vyslechove-mistnosti.aspx), je snížen psychický blok, který oběť má v přítomnosti většího množství lidí, kteří mohou a v některých případech dokonce musejí být výslechu přítomny. Aby se všechny potřebné osoby mohly výslechu zúčastnit, ale zároveň nenarušovaly práci s citlivým dítětem, je výslechová místnost propojena se dvěma dalšími pomocí audiovizuální techniky. Jde tedy o jakýsi komplex tří místností, z nichž jedna je výslechová, druhá monitorovací a třetí technická (dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/standard-vybaveni-specialni-vyslechove-mistnosti-pro-detskeho-ucastnika-trestniho-rizeni.aspx>). Výslechová místnost je mimo jiné vybavena dvěma kamerami, z nichž jedna detailně zabírá dítě a druhá vyslychajícího. U dítěte je tak možno kromě výpovědi pozorovat také neverbální komunikaci, mimiku v obličeji, gestikulaci, reakce na kladené otázky a při práci s loutkami Jája a Pája se pozoruje vztah dítěte k loutkám. Veškeré pozorování se provádí v tzv. monitorovací místnosti, která je vybavena televizory nebo velkoplošnými monitory, které odráží dění ve výslechové místnosti. Je zde také technika umožňující přenos zvuku a přístroje pro komunikaci mezi ostatními pozorujícími a vyslychajícím. Z technické místnosti je veškerá technika řízena a kontrolována.

Počet výslechových místností v ČR stále stoupá. Kolářová, Bodin a Machota v kriminalistickém sborníku (roč. 4, 2011, s. 66-69) uvádí, že historicky první speciální výslechová místnost byla zřízena v Praze v roce 2005. Poté v roce 2007 následovalo otevření další místnosti, a to v Ostravě. Mezi lety 2007-2008 počet místností vysoce vzrostl, existovalo již celkem 17 fungujících místností (program Zřizování speciálních výslechových místností pro dětské oběti a svědky Policií ČR). V roce 2011 už bylo na území ČR celých 33 výslechových místností (Usnesení Vlády České Republiky ze dne 2. května 2012 č. 315) a v současnosti se jejich počet zvýšil na 41 (dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/spoluprace-policie-cr-a-ustavu-pro-peci-o-matku-a-dite-pomuze-obetem-znasilneni-na-uzemi-hl-m-prahy.aspx>). Většinou bývají místnosti zřizovány přímo na policejní stanici nebo v dětských domovech, kde je možnost okamžité péče o dítě vyškolenými odborníky, kteří s dětmi přicházejí každodenně do styku.

4.4 Demonstrační pomůcky „Jája a Pája“

Jak již bylo řečeno, dítě se psychicky těžko vyrovnává se zážitky, jako je sexuální zneužití. Je proto potřeba obrovské opatrnosti v procesu získávání informací o daném činu od dítěte jako oběti i svědka. K velkému pokroku v rámci výsledků sexuálně zneužívaných dětí přispěl americký pediatr Peter M. D. Adasek z Colorada, který v roce 1993 svým vlastním videofilmem poukázal na použití loutek s mužskými a ženskými pohlavními orgány k výsledku malých dětí poškozených sexuálním deliktem (Weiss, 2005). Jelikož se jeho postupy staly úspěšnými, policie ČR začala také pracovat s podobnými loutkami, které dnes známe pod názvem Jája a Pája. Jde o dvě panenky mužského a ženského pohlaví se zdůrazněnými některými druhotnými pohlavními znaky, na kterých může dítě bez problémů ukázat, co se na něm odehrálo. Výpověď dítěte je tak přesnější, podrobnější a srozumitelnější oproti slovnímu vyjádření, kde dítě neví jak dané jevy správně nazvat a popsat, musí nad událostí více přemýšlet a prohlubují se tak jeho traumatické zážitky. Obrovskou výhodou pomůcek tedy je, že nedochází k nedorozumění při použití pojmů, které dítě nezná a může se vyjádřit i dítě hluchoněmé nebo mentálně postižené. Prostřednictvím hry s těmito loutkami dítě lépe navazuje kontakt s vyslychajícím a výslech se pro něj stává méně traumatizujícím (dostupné z: www.policie.cz/clanek/vyslechove-mistnosti.aspx). Dokonce se pomůcky prokázaly užitečnými i při výslechu sexuálně napadených dospělých žen, které byly případem tak traumatizovány a šokovány, že nebyly schopny celé dění slovně popsat.

V roce 1996 byl u nás vydán Závazný pokyn policejního prezidenta, který upravuje metody práce s loutkami, které by měli vyslychající policisté dodržovat (Plšková, Demonstrační pomůcky Policie České republiky, dostupné z: <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocclanku=2006010913>). Loutky jsou vyráběny výhradně pro účely související s výslechem dětí a mohou s nimi pracovat pouze osoby proškolené a specializované na děti a mravnostní kriminalitu. Vzhledem k nutnosti použití správných postupů požadavky na odbornost pracovníků s loutkami neustále rostou. Dětská psychika je velmi zranitelná, a proto by při práci s ním nemělo být nijak pochybeno.

Součástí každého výslechu je jeho dokumentace pomocí videozáznamů nebo fotografií, které mohou sloužit jako materiál ke srovnání s výpovědí vyslychajícího (program Zřizování speciálních výslechových místností pro dětské oběti a svědky Policií ČR). Ten vždy po výslechu shrne do protokolace výpověď dítěte včetně popisu jeho chování a reakcí. Videozáznamy slouží také pro zpětnou vazbu vyslychajícího, který může zhlédnutím videozáznamu zhodnotit svůj výkon a zkonzultovat zvolené metody výslechu i s jinými

odborníky. Na základě prvních zpracovaných videozáznamů byla vypracována metodika práce s loutkami, která je součástí každého okresního ředitelství Policie ČR formou videopořadu. „*Používání loutek bylo zapracováno i do osnov odborného školství ministerstva vnitra*“ (Weiss, 2005, s. 54).

4.5 Výslechové postupy v zahraničí

Ve většině zahraničních zemí jsou výslechové postupy téměř stejné jako u nás, jsou však přísněji dodržované. Stejně jako my využívají speciální výslechové místnosti, demonstrační pomůcky Jája a Pája, jednocestná zrcadla, apod. Některé země však mají i jiná zvláštní pravidla určená pro výslech sexuálně zneužitých dětí.

Velká Británie považuje za nutné nejen nahrávat výslech dítěte na videozáznam, ale také provádět výslech pouze prostřednictvím živého televizního spojení se soudní síní. Takovýto uzavřený televizní okruh nebo jiný způsob tele-spojení je využíván i v jiných zemích (Itálie, Lucembursko, Portugalsko, Rakousko, atd.), a to zejména z důvodu ochrany dítěte před přímým výslechem obhájce obžalovaného (Legislativní ochrana obětí trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obětí na soukromí během trestního řízení, dostupné z: <http://lp.cz/publikace/ochrana-obeti-trestnych-cinu-pred-druhotnou-viktimizaci/>).

Někdy je ke komunikaci při výslechu využíván i prostředník, kterým může být dětský psycholog, sociální pracovník nebo jiná vyškolená osoba. Weiss (2000) uvádí jako příklad Izrael, kde je výslech policistou naprosto nepřipustný a dítě vyslýchá pouze specializovaná osoba. Důležitý je fakt, že dítě může být vyslýcháno jen jednou, opakované výslechy zde nejsou možné. Zmíněný odborník se později stává zástupcem dítěte a vystupuje místo něj i před soudem. Samotné dítě se soudního líčení nezúčastňuje téměř nikdy, čímž je dokonale chráněno před některými zdroji sekundární viktimizace.

Napříč evropskými zeměmi se dá setkat také s pořizováním videozáznamů dětských výslechů, které později slouží jako důkaz u soudního líčení. Díky takovému videozáznamu je dítě chráněno před nutností opakovaných výslechů a setkání se s obviněným. Výslechy v takových případech provádí opět pouze vyškolení vyšetřovatelé. Pokud jde o dítě sexuálně zneužívané, mělo by být vyslýcháno osobou stejného pohlaví vzhledem k citlivé intimní tématice. Na výběr pohlaví vyšetřovatele má dítě právo například ve Švýcarsku (Legislativní ochrana obětí trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obětí na soukromí během

trestního řízení, dostupné z: <http://llp.cz/publikace/ochrana-obeti-trestnych-cinu-pred-druhotnou-viktimizaci/>). Dítě je tak uvolněnější a nestydí se o zážitku otevřeně hovořit.

„V některých vyspělých zemích (Skandinávie, Velká Británie) existují krizová centra, která poskytují dětským obětem sexuálního násilí komplexní péči zdravotní i právní“ (Weiss, 2000, s. 10). Dítě tak nemusí docházet do stresujícího prostředí policejní stanice, ale je vyslýcháno přímo v krizovém centru opět specializovanými vyšetřovateli. Případy jsou pak souzeny také soudci, kteří se zaměřují výhradně na danou problematiku.

Některá opatření (Španělsko, Holandsko, Švédsko) dokonce chrání oběti před obviněnými zatajením osobních informací. Díky tomu pachatel nezjistí jméno a bydliště oběti, případně její pracoviště (u dospělé oběti) a další informace sloužící k jejímu vypátrání. Někdy jsou dokonce veškeré citlivé informace smazány přímo ze spisu pod nařízením soudce (Legislativní ochrana obětí trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obětí na soukromí během trestního řízení, dostupné z: <http://llp.cz/publikace/ochrana-obeti-trestnych-cinu-pred-druhotnou-viktimizaci/>).

Dítě je řazeno mezi zvláštní skupinu obětí-svědků, tudíž jsou pro něj upraveny i zvláštní postupy při výslechu. Na takové výslechy je nutná specializace policistů a jejich neustálé školení a zdokonalování v problematice. I přes veškeré snahy a počty školení však přístup některých policistů a celkově OČTŘ není nejvhodnější.

5 KRIZOVÁ INTERVENCE

Krizová intervence obecně nastupuje jako pomoc osobě, která prožila nějaký traumatický zážitek, se kterým si není schopna poradit sama, prožívá období krize a potřebuje k řešení této situace pomoc někoho dalšího. U dětí je daným traumatickým zážitkem zejména násilí, intrafamiliární a dlouhodobé sexuální zneužívání. Pokud dítě problém neřeší a skrývá ho v sobě, nikdy se s ním samo nevyrovná a postupem času u něj dochází k PTSP. Organizace zabývající se krizovou intervencí mimo jiné odbourávají u klientů strach z oznámení trestného činu kvůli sekundární viktimizaci, která je s vyšetřováním spojená.

Kapitola analyzuje postup krizové intervence a výčet některých organizací, jejichž náplní práce je krizová intervence sexuálně zneužitých dětí, a také pomoc a podpora těchto obětí k oznámení trestného činu.

5.1 Krizová intervence u sexuálně zneužitého dítěte

Dítě v sobě potřebuje najít odvahu a se svým problémem se někomu svěřit. Pokud oběť zareaguje včasně, má větší šanci na vyrovnání se s prožitým traumatem a na další zdravý vývoj osobnosti. V případě, kdy je dítě pod větším tlakem ze strany agresora, nebo jde o dlouhodobější zneužívání, je u něj naopak předpokládán negativní vliv takového zážitku na budoucí život a větší nebezpečí vzniku PTSP. Proto je důležité, aby dítě svou situaci neodkladně řešilo, popřípadě aby si někdo z okolí povšiml, že s dítětem není něco v pořádku a následně zasáhl. Pokud má dítě ve svém okolí alespoň jednu osobu, které plně důvěřuje, mělo by se svěřit právě jí. Nejčastěji takovou osobou bývá matka nebo kamarádka dítěte. Daná osoba by měla dítěti poskytnout oporu a společně pak mohou najít nejlepší a nejvhodnější způsob řešení krizové situace. Pomoc blízkých je v takových případech stejně důležitá, jako působení profesionální krizové intervence, jejímž „cílem je zejména uklidnit klienta a stabilizovat jeho stav“ (Vaničková a kol., 1999, s. 52).

Dítě se může obrátit na krizovou intervenci rovnou nebo až po oznámení činu během trestního řízení. Krizovou intervencí využívá oběť formou telefonátu na linku důvěry, kde je vyslechnuta a je jí navrhnut další vhodný postup, nebo formou tváří v tvář s terapeutem, což bývá běžné většinou při terapeutické péči během vyšetřování. Správný postup krizové intervence je zároveň i prevencí před sekundární viktimizací dítěte.

Psychologická krizová intervence tváří v tvář nastupuje zejména ihned po lékařském vyšetření dítěte. Nejdůležitější je navázání kontaktu s dítětem ihned na začátku při zahájení

intervence. Terapeut následně zjišťuje, co se stalo příčinou krizového stavu a podle toho postupuje dál. Podstatou práce terapeuta se zneužitým dítětem je, aby dítě příčinu svého stavu pochopilo, ujistilo se, že je překonána a že kdyby k ní došlo opětovně, už by si s ní poradilo. Terapeut se snaží v klientovi vyvolat zejména samostatnost a aktivitu v řešení svého problému. Jedině tak se s nepříjemnou zkušeností dokáže vyrovnat.

Podle Langmeiera, Balcara a Špitze (2000) je psychoterapeutická intervence pro sexuálně zneužitě dítě velmi důležitá a nezbytná a její absence může zapříčinit až celoživotní následky na psychice oběti. Dítě v rámci intervence překonává dosavadní pocity izolace, bezradnosti a viny a získává zpět ztracenou sebedůvěru. Na rozdíl od starších dětí, se kterými je nutné neustále konverzovat, mladší děti je třeba zapojit do intervence formou hry.

Vaníčková a kol. (1999) považuje za důležité, aby se krizové intervence zúčastnila celá rodina dítěte. Nejen dítě, ale i ostatní členové rodiny jsou případem postiženi a potřebují určitou psychologickou pomoc, ale i rady a postupy jak se svým dítětem dále jednat a jak se k němu chovat, aby nebylo druhotně zraňováno.

Pokud byl pachatelem sexuálního zneužití někdo ze členů rodiny, je třeba, aby na začátku intervence byla zajištěna ochrana dítěte před opakovaným násilím a zároveň ochrana rodiny před narušením její stability a následným rozpadem. V případech, kdy byla agresorem osoba cizí, je prvním cílem intervence přerušování kontaktů mezi dítětem a danou osobou.

5.2 Organizace zabývající se krizovou intervencí sexuálně zneužitých dětí a prevencí jejich sekundární viktimizace

Organizací, jejichž předností je právě krizová intervence, najdeme na území ČR mnoho. V kapitole jsou však vybrány dvě nejstěžejnější zařízení, která nejvíce souvisí s tématem bakalářské práce, a jejich činnost je blíže specifikována. Jedná se o Dětské krizové centrum a Bílý kruh bezpečí. Shrnu také seznam možných organizací, na které se lidé mohou obrátit, pokud se stanou svědkem nebo obětí sexuálního zneužívání a trestný čin již oznámili nebo se bojí jej oznámit ze strachu z následku a sekundární viktimizace v rámci vyšetřování. Zejména dětské oběti by měly vědět, kam se mohou obrátit v takto bezradné situaci.

5.2.1 *Dětské krizové centrum (DKC)*

Dětské krizové centrum je historicky nejstarší organizací ČR zabývající se dětmi se syndromem CAN. Centrum bylo založeno v Praze roku 1992 (dostupné z: <http://www.ditekrize.cz/o-nas>) a jeho původním posláním bylo zejména zjišťování a diagnostika daného syndromu. Organizace se zabývala také posuzováním věrohodnosti dětských výpovědí o sexuálním zneužívání a nedílnou součástí byla i krizová intervence (Procházková in sborník z konference East-West, 1997). Tým pracovníků v DKC je tvořen lidmi profesně zaměřenými jako právníci, terapeuti, sociální pracovníci a psychologové. Současně se organizace zabývá sociálně-právní ochranou dětí, prevencí a ochranou dětí před nepříznivými vlivy, terapeutickou, lékařskou a poradenskou činností jak pro zneužitě dítě, tak pro jeho rodinu, která je nepříjemnou událostí také zasažena. Součástí DKC je také Linka důvěry, která je od roku 1996 (dostupné z: <http://www.ditekrize.cz/linka-duvery-0>) nepřetržitě 24 hodin denně k dispozici nejen dětem, ale každému, kdo se ocitne v krizové situaci. Na linku může dítě kdykoliv zavolat a zhodnotit stav své situace, případně si nechat poradit jak dále postupovat. Linka důvěry DKC je řazena mezi přední služby svého druhu v celé ČR a nově (od roku 2012) je umožněn i kontakt přes e-mail, chat nebo telefonicky přes program Skype. Ten sice není k dispozici non-stop, avšak vzhledem k jednoduchosti a bezplatnosti připojení, je podle mne dobrým krokem vpřed.

Vaníčková a kol. (1999) uvádí, že v rámci telefonické krizové intervence je pro dítě výhodou, že je v neustálé anonymitě a hovor může kdykoliv ukončit. Úkolem pracovníka na Lince důvěry je především získat víru dítěte a ujistit jej, že pokud nejde o závažnou věc, která by dítě ohrožovala na životě, nikomu o problému neřekne. Pracovník pak dítě vyslechne, problém s ním zkonzultuje a navrhne alternativy k řešení problému.

DKC se angažuje také do preventivních programů a přednášek určené jak dětem na školách, tak odborníkům ve zdravotnictví, školství, kriminalistice apod. Těmto profesionálům, kteří přicházejí s dětmi do styku, poskytují pracovníci DKC přednášky a kurzy na přiblížení problematiky syndromu CAN, čímž přispívají k jeho hlubšímu pochopení a tím i k citlivějšímu zacházení se zneužitými dětmi v průběhu vyšetřování. Svou publikační činností DKC informuje o problematice také laickou veřejnost (dostupné z: <http://www.ditekrize.cz/prevence>). Co se týče právního poradenství, DKC spolupracuje s právníky, takže dokáže poskytnout i potřebnou právní ochranu zneužitým dětem a jejich rodinám.

5.2.2 *Bílý kruh bezpečí (BKB)*

Bílý kruh bezpečí je intervenční centrum, které poskytuje pomoc obětem a svědkům trestných činů. Společnost byla založena roku 1991 v Praze a dnes už má pobočky i v Olomouci, Brně, Ostravě, Liberci, Plzni, Pardubicích, Českých Budějovicích a Jihlavě (dostupné z: <http://www.bkb.cz/o-nas/zakladni-udaje-o-organizaci/zakladni-udaje/>). BKB nabízí obětem kriminality právní, psychologické a sociální poradenství, které poskytují odborně způsobilí poradci. Dále poskytuje obětem podporu, obnovení pocitu bezpečí, pomoc při zvažování dalších postupů, priorit a strategií. BKB vždy respektuje individualitu osobnosti a bere ohled také na charakter trestného činu, jehož se dotýčná osoba stala obětí. Kromě poskytování pomoci a ochrany obětem a svědkům, se BKB angažuje do nejrůznějších projektů jak vlastních, tak mezinárodních a poskytuje vzdělávací přednášky a semináře. Že se BKB snaží vylepšit postavení obětí a svědků trestných činů a zabránit tak jejich sekundární viktimizaci v průběhu vyšetřování, dokazuje organizace pořádáním vzdělávacích kurzů určených pro OČTŘ a ostatní profesionály podílející se na vyšetřování. Svou zahraniční spolupráci BKB potvrzuje členstvím ve Victim Support Europe, což je nadnárodní organizace založena roku 1990 (dostupné z: <http://www.bkb.cz/o-nas/poslani-a-cinnost/evropske-forum-pro-sluzby-obetem/>), v jejímž zájmu jsou zejména práva obětí trestných činů v trestním řízení a při styku s úřady, a také rozvoj efektivních služeb, které by měly být oběti poskytnuty.

Kromě klasických poradenských služeb BKB poskytuje také služby nadstandardní, které nabízí klientům v případech velmi závažných trestných činů (dostupné z: <http://www.bkb.cz/o-nas/poslani-a-cinnost/nadstandardni-sluzby/>). Mezi takové výjimečné služby organizace patří víkendové psychorekondiční pobyty, doprovody k soudům jako psychická a morální podpora zvláště zranitelným obětem a svědkům trestných činů, návštěvy v nemocnicích, krátkodobá podpůrná individuální terapie poskytovaná pouze na pobočkách v Brně, Praze a Liberci, spolupráce s Nadačním fondem Filipa Venclíka, který poskytuje finanční podporu v potřebě okamžité pomoci obětem nebo pozůstalým v tíživé životní situaci, a spolupráce se soukromou klinikou komplexní rehabilitace MUDr. Jiřího Marka "MONADA", která spolupracuje s BKB už od doby, kdy byla organizace založena.

Organizace čtvrtletně vydává Zpravodaj BKB, ve kterém informuje veřejnost o sociálně-právní situaci obětí trestných činů na území ČR i v zahraničí a také zpřístupňuje výroční zprávy o činnosti organizace a roční statistiky ze svých poraden.

5.2.3 *Kde může dítě hledat pomoc (aktualizováno k 31. 3. 2013)*

Dítě si v krizové situaci nedokáže pomoci samo, a proto je důležité, aby v blízkosti mělo někoho, komu se může s čímkoliv svěřit. Pokud takového blízkého nemá, jsou tady právě krizová centra a linky důvěry, na které se dítě může obrátit v každou denní či noční hodinu a požádat o pomoc. Zde je výčet některých možných organizací na území ČR, které se zabývají krizovou intervencí a odstraňováním strachu ze sekundární viktimizace.

Centra krizové intervence:

Dětské krizové centrum	www.ditekrize.cz
Bílý kruh bezpečí	www.bkb.cz
Nadace Naše dítě	www.nasedite.cz
Fond ohrožených dětí	www.fod.cz
Élektra	www.centrumelektra.cz
Projekt Šance	www.sance.info

Linky důvěry:

<i>Linka důvěry DKC</i>	241 484 149 nebo 777 715 215
<i>Linka důvěry BKB</i>	257 317 110
<i>Non-stop krizová linka</i>	283 892 772
<i>Růžová linka</i>	272 736 263
<i>Linka bezpečí</i>	116 111
<i>Telefonická krizová pomoc Élektra</i>	272 911 110
<i>Horká linka</i>	602 229 395

5.3 Role pedagoga při zjištění sexuálního zneužívání

Také pedagog hraje určitou roli v rámci krizové intervence. Rozpoznání sexuálního zneužívání dítěte je pro něj velmi těžký úkol. Není jednoduché problematiku ihned vyzorovat, proto jsou učitelé v dané otázce často skeptičtí. Jakmile mají podezření na zneužití, dlouho zvažují, zda zasáhnout či ne, jelikož mají strach, že neprávem ublíží nevinnému člověku, nebo že právě oznámením budou vinni za rozpad rodiny (Taübner,

1996). Jelikož je ale pedagog ihned po rodině druhý člověk, který s dítětem přichází denně do styku, je právě v jeho kompetenci rozpoznat, že se s dítětem něco děje.

To vše je důvodem nutné informovanosti pedagogů a vychovatelů o problematice sexuálního zneužívání dětí, o jeho průběhu, možných následcích a hlavně projevech psychických i tělesných. Učitel se nesmí bát křivého obvinění a i přes to, že dítě svou výpověď odvolá, nebrat věc na lehkou váhu. Odvolání výpovědi je součástí reakce zneužívaného dítěte, proto by vzdělaný pedagog měl rozpoznat, že důvodem takového odvolání může být právě nátlak rodiny či jiného pachatele. Stejně tak by se měl umět postavit svým antipatiím vůči dítěti vzhledem k jeho nevhodnému chování či časté absence, jelikož i za takovým chováním může stát problematika zneužívání. Podle autorů Volfová, Velemínský a Kozáková (2008) se u pedagoga ve většině případů objeví složité pocity, které jsou vzájemně protichůdné, jelikož se zde mísí zmíněná antipatie spolu s nedůvěrou a soucitem k dítěti. Pedagog se tak cítí bezradný a bezmocný a neví jak reagovat.

Pokud chceme znát pravdu a slyšet od dítěte vše, co na něm bylo odehráno, je důležité zachovat klid (Elliottová, 1995). Dítě nás může zkoušet tím, že nám sdělí část svého zážitku, aby si ověřilo, jak budeme reagovat. Pokud pedagog zpanikaří, dítě to vycítí a už mu nic neřekne, popřípadě, jak už bylo řečeno, celou výpověď popře. Naopak v případě, kdy pedagog zachová klid, dá mu najevo pochopení, zájem a důvěru, dítě se s problémem rádo svěří. Svým klidem pedagog pomůže zmírnit trauma, které dítě prožívá, obzvláště pak, když mu vysvětlí, že za situaci, ve které se ocitlo, dítě nemůže. Taková věc se může stát každému.

Täubner (1996) uvádí nepřiměřené reakce, které by se u pedagogů vzhledem k jejich profesionalitě neměly projevit. Jde zejména o tzv. delegaci, kdy učitel po zjištění sexuálního zneužívání zareaguje slovy „*Tohle není můj problém, to se děje mimo školu.*“, což značně poukazuje na jeho neprofesionální jednání. Další reakcí je tzv. černobílé vidění světa, kdy pedagog rozlišuje dobré a zlé lidi, mezi které řadí i pachatele. Neuvědomuje si však, že dítě nemusí mít ponětí o tom, že by pachatel dělal něco zlého, jelikož vzhledem k jeho umění vcítit se do dětského světa s ním dítě prožívá i hezké chvíle. Taková reakce učitele může zapříčinit zvýšenou nestabilitu citů u dítěte, což může mít za následek jeho druhotné zraňování.

Pedagog si musí uvědomit, že své rozporuplné pocity musí překonat a dítěti pomoci, jelikož ochrana dítěte je středem jeho zájmu a je trestným činem, pokud na podezření sexuálního zneužívání neupozorní. V rámci ochrany dítěte nesmí chybět ani rozhovor s rodiči, který není pouze předáním informací o podezření, ale také získáním a doplněním důležitých informací ze strany rodičů, které by mohly potvrdit nebo vyloučit jeho domněnky o

zneužívání v rodině (Pöthe, 1999). Při takovém rozhovoru by si učitel měl být vědom, že napadáním a obviňováním rodičů a parafrázováním sdělení dítěte, může dítěti spíše uškodit.

Umět vhodně reagovat na zjištění sexuálního zneužívání dítěte může jen vzdělaný pedagog značně informovaný o dané problematice. Pokud ještě k tomu úzce spolupracuje s odborníky, jako jsou lékaři, psychologové nebo sociální pracovníci, je pedagog na velmi dobré cestě k poskytnutí kvalitních služeb svým žákům, zejména dostanou-li se do tíživé situace jako je sexuální zneužívání či jiné týrání a vykořisťování.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo analyzovat problematiku sekundární viktimizace sexuálně zneužívaných dětí, jelikož je to problematika, která by vzhledem k citlivosti a zranitelnosti dětských duší měla být řádně zajištěna a kontrolována. Je tedy zarážející, že v praxi se s takovými případy stále setkáváme. Přitom právě profesionálové, kteří zneužitě děti vyšetřují a pedagogové, kteří s dětmi jednájí ve škole, by měli mít více empatie a hlavně znalostí z oblasti sexuálního zneužívání a nebezpečí sekundární viktimizace. Jedině pochopením vývoje dětské psychiky po takovém zážitku budou lidé schopni zneužitému dítěti vhodně pomoci a ochránit jej před druhotným zraňováním. Řada lidí nemá o problémech a chování zneužitého dítěte dostatečné povědomí, proto vznikají situace, kdy je dítě odsuzováno za náhlé změny chování, zhoršení prospěchu ve škole, utápění se v alkoholu či drogách. Důležité však je dítě ihned neodsuzovat, ale pokusit se najít příčinu jeho nevhodného chování.

Bohužel i v dnešním moderním světě je pro mnoho rodin sexuální zneužívání tabu. Rodina se na takovou zkušenost snaží spíše zapomenout, místo aby situaci urychleně řešila. Takový přístup zapříčiňuje sekundární viktimizaci dítěte ze strany jeho blízkých. Namísto pomoci se tak dítě, které překoná strach a se svým choulostivým tajemstvím se svěří, dočká pouze posměšků, nepochopení a nedůvěry ze strany nejbližšího okolí, popřípadě po oznámení zneužití je vystavováno opakovaným výslechům a stálému připomínání traumatického zážitku ze strany orgánů činných v trestním řízení.

Právě s průběhem po oznámení trestného činu zneužití souvisí problematika spojená s výslechem sexuálně zneužitého dítěte, zásadami, které by při takovém výslechu měly být dodržovány, snahou o prevenci sekundární viktimizace sexuálně zneužitých dětí formou používání demonstračních pomůcek Jája a Pája, a také otevíráním dalších a dalších speciálních výslechových místností na území České republiky. Jak vidíme, společnost s problematikou v jisté míře bojuje, v praxi však bude potřeba jednání s dítětem ještě doladit, a to zejména neustálým vzděláváním osob, které s dítětem přicházejí do styku.

Součástí bakalářské práce je také krizová intervence a role pedagoga při zjištění sexuálního zneužívání dítěte. Dítě si v takové situaci nedokáže pomoci samo, proto by mělo vědět, kam se obrátit v případě, že nenajde pomoc u nejbližších osob nebo má strach se s tajemstvím svěřit či trestný čin oznámit. O činnosti organizací zabývajících se krizovou intervencí by kromě dětí měli být informováni také rodiče a pedagogové, jelikož i ti se mohou o situaci poradit s profesionálními pracovníky a zajistit tak dítěti co nejúčinnější reintegraci.

Je nutné si ještě uvědomit, že zážitek sexuálního zneužití nelze úplně vymazat z paměti, tudíž si jej dítě nese po zbytek života. Můžeme se však pokusit jej svým přístupem k dítěti alespoň minimalizovat. Lidé však zapomínají na city, na pochopení, které zneužitě dítě potřebuje, a je smutné, že okolí často reaguje nepřiměřeně a neuvědomuje si, jak tím dítěti druhotně ubližuje. Takové zacházení s obětí má na svědomí mnohem horší následky než samotné zneužití. Dítě trpí pocity odloučenosti, izolace, bezpráví a nejistoty, což může vést až k posttraumatickým stresovým poruchám. Proto je důležité, aby s dítětem lidé zacházeli opatrně a dali mu najevo lásku, přátelství a pocit bezpečí, a stejně tak je důležité, aby se dítě dovolalo svých práv a byla mu poskytnuta pomoc, kterou potřebuje a na kterou má nárok.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Legislativa

- Zákon o trestním řízení soudním. In: *141/1961 Sb.* 2012. Dostupné z: <http://www.pracepropravniky.cz/zakony/trestni-rad-uplne-zneni>
- Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. In: *359/1999 Sb.* 1999. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

Literatura

- ALLENDER, D. *Zraněné srdce: [jak se vyrovnat se sexuální zneužitím?]*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2006, 254 s. ISBN 80-725-5141-8.
- ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, 431 s. ISBN 80-864-7386-4.
- ČÍRTKOVÁ, L. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 191 s. ISBN 978-802-4720-142.
- DUNOVSKÝ, J. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1995. 248 s. ISBN 80-7169-192-5.
- ELLIOTT, M. *Jak ochránit své dítě*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1995, 173 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-717-8034-0.
- FINKELHOR, D. *A Sourcebook on Child Abuse*, California: Sage publications, 1986, 276 s.
- GRAUPNER, H. *Sexual consent: The criminal law in Europe and Overseas*. Paper presented at the I. East- West Conference on Child Sexual Abuse and Sexual violence, Prague, 1996.
- GREEN, A. H. *Child maltreatment and its Victims. Psychiatric Clinics of North America*, č. 4, 1988.
- HANUŠOVÁ, J. *Sexuální zneužívání*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 36 s. ISBN 80-86991-64-4.
- CHMELÍK, J. a kol. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-739-6.
- KOLÁŘOVÁ, A., BADIN, J., a MACHUTA, J. Výslech dětského účastníka trestního řízení. *Kriminalistický sborník*, Praha, Kriminalistický ústav Policie České republiky, 4/2011
- LANGMEIER, J., BALCAR K., ŠPITZ, J. *Dětská psychoterapie*, Praha – Portál, 2000, ISBN 80-7178-381-1

- NOVOTNÝ, O. a kol. *Kriminologie*. 2. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, 451 s. ISBN 80-7357-021-2.
- PORTERFIELD, K. M. *Jak se vyrovnat s následky traumatu*. Praha: Lidové noviny, 1998, 143 s. Linka důvěry. ISBN 80-710-6262-6.
- PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1999, ISBN 80-86103-21-8.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004, 870 s. ISBN 8071788023.
- VANÍČKOVÁ, E., K. PROVAZNÍK a Z. HADJ-MOUSSOVÁ. *Sexuální zneužívání dětí*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997, 82 s. ISBN 80-718-4479-9.
- VANÍČKOVÁ, E., K. PROVAZNÍK a Z. HADJ-MOUSSOVÁ. *Sexuální zneužívání dětí*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 1999, 81 s. ISBN 80-718-4878-6.
- VANÍČKOVÁ, E. a kol. *Sexuální násilí na dětech: výskyt, podoby, diagnostika, terapie, prevence*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 118 s. ISBN 80-717-8286-6.
- VOLFOVÁ, I., VELEMÍNSKÝ, M., KOZÁKOVÁ, Z. *Prevence sexuálního zneužívání dětí a adolescentů se specifickými potřebami*, Praha: TRITON, 2008. ISBN 978-80-7387-129-1.
- WEISS, P. *Sexuální zneužívání - pachatelé a oběti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2000, 212 s. Psyché (Grada Publishing). ISBN 80-716-9795-8.
- WEISS, P. *Sexuální deviace. Klasifikace, diagnostika a léčba*. Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-634-9
- WEISS, P. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, 264 s. Psyché (Grada Publishing). ISBN 80-247-0929-5.
- WEISS, P. *Sexuologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, 724 s. ISBN 978-80-247-2492-8.
- ZVĚŘINA, J. *Manželky exhibicionistů*. Předneseno na VI. košických sexuologických dnech, Košice, 1982.

Sborníky

Násilí na dětech: "násilí nezná hranice, ale zanechává stopy" : [1.-4. června 2003, Praha, Česká republika] : sborník z 2. národní a I. středoevropské konference konané pod záštitou veřejného ochránce práv /. Praha: Humanitas-Profes, 2003, 112 s. ISBN 80-903-3920-4.

Sexuální zneužívání dětí a sexuální násilí: sborník z konference East-West, Praha 1996. Vyd. 1. Praha: JAN, 1997, 220 s. ISBN 80-855-2931-9.

Elektronické zdroje

Bílý kruh bezpečí [online]. [cit. 2013-03-17]. Dostupné z: <http://www.bkb.cz/>

Dětské krizové centrum [online]. [cit. 2013-03-17]. Dostupné z: <http://www.ditekrize.cz/>

Idnes.cz. POKORNÝ, Jakub. *Vedoucí nutili chlapce z turistického oddílu k sadistickému sexu.* [online]. 2008 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/vedouci-nutili-chlapce-z-turistickeho-oddilu-k-sadistickemu-sexu-p9z-/krimi.aspx?c=A080407_223845_krimi_mia

Novinky.cz. VACULÍK, Radim. *Čecha obviněného ze zneužívání dětí na táborech dopadli v Moldavsku.* [online]. 2010 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/krimi/209684-cecha-obvineneho-ze-zneuzivani-deti-na-taborech-dopadli-v-moldavsku.html>

Lidovky.cz. *Policie vyšetřuje rozsáhlé zneužívání dětí ve skautském oddílu.* [online]. 2012 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/policie-vysetruje-rozsahle-zneuzivani-deti-ve-skatskem-oddilu-psk-/zpravy-domov.aspx?c=A121220_230134_ln_domov_khu

Liga lidských práv. KRISTKOVÁ, Veronika. *Reakce státních orgánů na násilí na dětech.* *Liga lidských práv: Parlamentní zpravodaj* [online]. 2007 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://llp.cz/2007/12/reakce-statnich-organu-na-nasili-na-detech/>

Záchranný kruh. *Syndrom dětského přizpůsobení se pohlavnímu zneužití.* [online]. [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: http://www.zachranny-kruh.cz/kriminalita/syndrom_detskeho_prizpusobeni_pohlavnimu_zneuziti.html

Policie ČR. BURÝŠKOVÁ, Lenka. *Výslechové místnosti.* [online]. 2009 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/vyslechove-mistnosti.aspx>

Ministerstvo vnitra ČR. *Standard vybavení speciální výslechové místnosti pro dětského účastníka trestního řízení.* [online]. 2011 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/standard-vybaveni-specialni-vyslechove-mistnosti-pro-detskeho-ucastnika-trestniho-rizeni.aspx>

Ministerstvo vnitra ČR. NOVÁK, Pavel. *Spolupráce Policie ČR a Ústavu pro péči o matku a dítě pomůže obětem znásilnění na území hl. m. Prahy*. [online]. 2013 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/spoluprace-policie-cr-a-ustavu-pro-peci-o-matku-a-dite-pomuze-obetem-znasilneni-na-uzemi-hl-m-prahy.aspx>

Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu. PLŠKOVÁ, Andrea. *Demonstrační pomůcky Policie České republiky*. [online]. [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2006010913>

European Police College (CEPOL) [GB]. HRIB, N. *Kriminalistická viktimologie, viktimizace, oběť a újma* [online]. Praha: Katedra kriminalistiky PA ČR [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: https://www3.cepol.europa.eu/dspace/bitstream/123456789/4404/1/Cl_8_Hrib.pdf

Liga lidských práv. *Legislativní ochrana obětí trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obětí na soukromí během trestního řízení*. [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: <http://llp.cz/publikace/ochrana-obeti-trestnych-cinu-pred-druhotnou-viktimizaci/>

Ministerstvo vnitra ČR. *Zřizování speciálních výslechových místností pro dětské oběti a svědky Policií ČR* [online]. 2006 [cit. 2013-03-17]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/kriminalita-na-detech-program-svm-doc.aspx>

Ministerstvo vnitra ČR. *Zákon o obětech trestných činů – základní informace pro jednání Republikového výboru pro prevenci kriminality dne 29. 3. 2012* [online]. [cit. 2013-03-17]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/zakon-o-obetech-trestnych-cinu-rvppk-doc.aspx>

Ministerstvo vnitra ČR. *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2011 (ve srovnání s rokem 2010)* [online]. [cit. 2013-03-17]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/material-vnitri-bezpecnost-pdf.aspx>

Trestni-rizeni.com. O trestním právu srozumitelně. *Orgány činné v trestním řízení* [online]. [cit. 2013-03-19]. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/organy-cinne-v-trestnim-rizeni>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Vybrané části dokumentů souvisejících s ochranou obětí a svědků před sekundární viktimizací

Příloha č. 2: Vybrané části mezinárodních dokumentů obsahujících speciální požadavky dětských obětí a svědků (zejména požadavky na zřízení speciálních výslechových místností)

Příloha č. 3: Ukázka rozhovoru s dítětem předškolního věku

Příloha č. 4: Ukázka rozhovoru s dítětem školního věku

Příloha č. 5: Ukázky speciálních výslechových místností

Příloha č. 1 – Vybrané části dokumentů souvisejících s ochranou obětí a svědků před sekundární viktimizací

RECOMMENDATION No. R (2006) 8 OF THE COMMITTEE OF MINISTERS TO MEMBER STATES ON ASSISTANCE TO CRIME VICTIMS

Protection against repeat victimisation

10.5. States should develop policies to identify and combat repeat victimisation. The prevention of repeat victimisation should be an essential element in all strategies for victim assistance and crime prevention.

10.6. All personnel in contact with victims should receive adequate training on the risks of repeat victimisation and on ways to reduce such risks.

10.7. Victims should be advised on the risk of repeat victimisation and of the means of reducing these risks as well as assistance in implementing the measures proposed.

RECOMMENDATION No. R (97) 13 OF THE COMMITTEE OF MINISTERS TO MEMBER STATES CONCERNING INTIMIDATION OF WITNESSES AND THE RIGHTS OF THE DEFENCE

IV. Measures to be taken in relation to vulnerable witnesses, especially in cases of crime within the family

25. Vulnerable witnesses should, whenever possible, be examined at the earliest stage of the criminal proceedings, as soon as possible after the facts have been reported. Such examinations should be carried out in a particularly careful, respectful and thorough manner.

26. Such examinations should not be repeated. The examinations should be conducted by, or in the presence of, a judicial authority, and the defence should have sufficient opportunity to challenge this testimony.

27. If appropriate, statements made at the pre-trial stage should be recorded by video to avoid face to face confrontation and unnecessary repetitive examinations that may cause trauma. During the trial, audiovisual techniques may be used in order to enable the competent authority to hear the persons concerned out of each other's physical presence

RECOMMENDATION No. R (91) 11 OF THE COMMITTEE OF MINISTERS TO MEMBER STATES CONCERNING SEXUAL EXPLOITATION, PORNOGRAPHY AND PROSTITUTION OF, AND TRAFFICKING IN, CHILDREN AND YOUNG ADULTS

c. Prevention, detection, assistance

9. urge police services to give special attention to prevention, detection, and investigation of offences involving sexual exploitation of children and young adults, and allocate to them sufficient means towards that end;

10. promote and further the creation and operation of specialised public and private services for the protection of children and young adults at risk in order to prevent and detect all forms of sexual exploitation;

11. support public and private initiatives at local level to set up helplines and centres with a view to providing medical, psychological, social or legal assistance to children and young adults who are at risk or who have been victims of sexual exploitation;

d. Criminal law and criminal procedure

12. Ensure that the rights and interests of children and young adults are safeguarded throughout proceedings while respecting the rights of the alleged offenders;

13. Ensure throughout judicial and administrative proceedings confidentiality of record and the respect for privacy rights of children and young adults who have been victims of sexual exploitation by avoiding, in particular, the disclosure of any information that could lead to their identification;

14. Provide for special conditions at hearings involving children who are victims or witnesses of sexual exploitation, in order to diminish the traumatising effects of such hearings and to increase the credibility of their statements while respecting their dignity;

15. Provide under an appropriate scheme for compensation of children and young adults who have been victims of sexual exploitation;

16. Provide for the possibility of seizing and confiscating the proceeds from offences relating to sexual exploitation of children and young adults;

DECLARATION OSN OF BASIC PRINCIPLES OF JUSTICE FOR VICTIMS OF CRIME AND ABUSE OF POWER

4. Victims should be treated with compassion and respect for their dignity. They are entitled to access to the mechanisms of justice and to prompt redress, as provided for by national legislation, for the harm that they have suffered.

5. Judicial and administrative mechanisms should be established and strengthened where necessary to enable victims to obtain redress through formal or informal procedures that are expeditious, fair, inexpensive and accessible. Victims should be informed of their rights in seeking redress through such mechanisms.

14. Victims should receive the necessary material, medical, psychological and social assistance through governmental, voluntary, community-based and indigenous means.

15. Victims should be informed of the availability of health and social services and other relevant assistance and be readily afforded access to them.

16. Police, justice, health, social service and other personnel concerned should receive training to sensitize them to the needs of victims, and guidelines to ensure proper and prompt aid.

EVROPSKÁ ÚMLUVA O OCHRANĚ LIDSKÝCH PRÁV A ZÁKLADNÍCH SVOBOD

Článek 6

Právo na spravedlivý proces

1. Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.

Článek 8

Právo na respektování rodinného a soukromého života

1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.
2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

Příloha č. 2 – Vybrané části mezinárodních dokumentů obsahujících speciální požadavky dětských obětí a svědků (zejména požadavky na zřizování speciálních výslechových místností)

RESOLUTION ADOPTED BY THE GENERAL ASSEMBLY 54/263. OPTIONAL PROTOCOLS TO THE CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD ON THE INVOLVEMENT OF CHILDREN IN ARMED CONFLICT AND ON THE SALE OF CHILDREN, CHILD PROSTITUTION AND CHILD PORNOGRAPHY

Article 8

1. States Parties shall adopt appropriate measures to protect the rights and interests of child victims of the practices prohibited under the present Protocol at all stages of the criminal justice process, in particular by:

- (a) Recognizing the vulnerability of child victims and adapting procedures to recognize their special needs, including their special needs as witnesses;
- (b) Informing child victims of their rights, their role and the scope, timing and progress of the proceedings and of the disposition of their cases;
- (c) Allowing the views, needs and concerns of child victims to be presented and considered in proceedings where their personal interests are affected, in a manner consistent with the procedural rules of national law;
- (d) Providing appropriate support services to child victims throughout the legal process;
- (e) Protecting, as appropriate, the privacy and identity of child victims and taking measures in accordance with national law to avoid the inappropriate dissemination of information that could lead to the identification of child victims;
- (f) Providing, in appropriate cases, for the safety of child victims, as well as that of their families and witnesses on their behalf, from intimidation and retaliation;
- (g) Avoiding unnecessary delay in the disposition of cases and the execution of orders or decrees granting compensation to child victims.

2. States Parties shall ensure that uncertainty as to the actual age of the victim shall not prevent the initiation of criminal investigations, including investigations aimed at establishing the age of the victim.

3. States Parties shall ensure that, in the treatment by the criminal justice system of children who are victims of the offences described in the present Protocol, the best interest of the child shall be a primary consideration.

4. States Parties shall take measures to ensure appropriate training, in particular legal and psychological training, for the persons who work with victims of the offences prohibited under the present Protocol.

5. States Parties shall, in appropriate cases, adopt measures in order to protect the safety and integrity of those persons and/or organizations involved in the prevention and/or protection and rehabilitation of victims of such offences.

RESOLUTION 2005/20 GUIDELINES ON JUSTICE IN MATTERS INVOLVING CHILD VICTIMS AND WITNESSES OF CRIME

XIV. The right to special preventive measures

38. In addition to preventive measures that should be in place for all children, special strategies are required for child victims and witnesses who are particularly vulnerable to recurring victimization or offending.

39. Professionals should develop and implement comprehensive and specially tailored strategies and interventions in cases where there are risks that child victims may be victimized further. These strategies and interventions should take into account the nature of the victimization, including victimization related to abuse in the home, sexual exploitation, abuse in institutional settings and trafficking. The strategies may include those based on government, neighbourhood and citizen initiatives.

Příloha č. 3 - Ukázka rozhovoru s dítětem předškolního věku (Weiss, 2000, s. 108-109)

Navázání kontaktu:

1. „*Ahoj... Pojd' dál. Jmenuji se... a budu si s tebou povídat a hrát si.*“
2. „*Tady za mnou stojí kamera, která sleduje, jak si hraješ a co si spolu povídáme. To je proto, abych si nemusel/a nic psát a také proto, abys nic z toho, co si tu budeme říkat, nemusel/a nikde opakovat znovu.*“

V další fázi dítě necháme si volně hrát a poté začneme klást otázky (pokud dítě na otázky nereaguje, můžeme využít i hraček):

1. „*Jak se jmenuješ celým jménem?*“
2. „*Kolik je ti let? Umiš mi to ukázat na prstech?*“
3. „*Kde bydlíš? Znáš svoji adresu pro případ, že by ses ztratil/a?*“
4. „*Povíš mi, kdo všechno u vás doma bydlí?*“
5. „*Řekneš mi jejich jména?*“
6. „*Chodíš do školky?*“
7. „*S kým si tam hraješ? Povídej mi o tom.*“

Pokud máme podezření na sexuální zneužití, použijeme otázky týkající se hlavně činností v koupelně či spaní (velkou pozornost věnujeme výrazům šimrání či hlazení, jelikož dítě nemusí rozpoznat rozdíl od osahávání):

1. „*Povíš mi, kdo tě dává spinkat?*“
2. „*Leží s tebou někdo v postýlce?*“
3. „*Co spolu v postýlce děláte?*“

Pokud se podezření na zneužívání potvrdí, pokusíme se zjistit detaily (na detaily je vhodné použít opět panenky, aby nedošlo k nedorozumění, ptáme se také na pocity dítěte):

1. „*Řekni mi, kde všude tě šimrá, hladí.*“
2. „*Ukážu ti panenku, mohl/a bys to být ty. Ukaž mi na ní, kde všude tě šimrá, hladí.*“
3. „*Co máš při šimrání na sobě?*“
4. „*Když je tatínek s tebou v postýlce, sám doma, co má na sobě on?*“
5. „*Pověz mi všechno o tom, co spolu s tatínkem děláte.*“
6. „*Kdy ti to tatínek dělá?*“

7. „Kde ti to tatínek dělá?“
8. „Kde byla v tu chvíli maminka?“
9. „Když tě maminka myje, myje ti zadeček – a i tam, kde čůráš? Jak tomu říkáš?“
10. „A u kluků tomu říkáš jak?“
11. „Řekni mi, kam ti sahal? Ukaž mi to na panence.“
12. „Chtěl po tobě, abys mu někam sahal/a? Kam?“
13. „Na co si ještě vzpomínáš?“
14. „Udělal ti ještě něco?“
15. „Co říkal, když to s tebou dělal?“
16. „Řekl ti tatínek, že o tom nesmíš s nikým mluvit?“
17. „Řekl/a jsi to mamince nebo někomu jinému, co ti dělal?“
18. „Jak jsi jí to řekl/a?“
19. „Cos jí všechno řekl/a?“

Příloha č. 4 - Ukázka rozhovoru s dítětem školního věku (Weiss, 2000, s. 109-113)

Navázání kontaktu:

1. *„Prosím, pojd' dál. Posad' se tady.“*
2. *„Jmenuji se... Pracuji jako (lékař, psycholog, sociální pracovníce, policista, atd.).
Viš, co (lékař, psycholog, sociální pracovníce, policista, atd.) dělá?“*
3. *„Máš pravdu, vyšetřujeme, léčíme, snažíme se pomáhat lidem. Taky mluvíme s dětmi a pomáháme jim.“*
4. *„Podívej se kolem. V tomto pokoji je kamera. Budeme natáčet náš rozhovor proto, abych se mohl/a na to, co říkáš plně soustředit a nerozptylovat se psaním. Ta nahrávka bude taky sloužit k tomu, abys nemusel/a všechno říkat znovu. Potom, co skončíme, bude nahrávka uložena na bezpečné místo, aby k ní nikdo nemohl. Nikdo se na ni nebude koukat bez toho, abychom s tím souhlasili.“*
5. *Chceš se mě na něco zeptat? Pokud ne, budeme pokračovat v natáčení, ano?“*

Po navázání kontaktu otestujeme, jak dítě umí reagovat na otázky:

1. *„Jak se jmenuješ?“*
2. *„Jak ti říkají kamarádky/kamarádi?“*
3. *„Můžu ti říkat...?“*
4. *„Kolik ti je let?“*
5. *„Kdy máš narozeniny?“*
6. *„Do které chodíš třídy?“*
7. *„Jaké jsou tvoje oblíbené předměty?“*
8. *„Kdy chodíš ze školy domů?“*
9. *„Jakou máš oblíbenou barvu/jídlo“hudební skupinu?“*
10. *„Kdo u vás doma bydlí? Řekni jejich jména.“*
11. *„Kdo ti pomáhá s úkoly?“*
12. *„Kdo je tvůj nejlepší kamarád/ka?“*
13. *„S kým si ještě hraješ?“*
14. *„Jak jsi k nám dnes pšišel/přišla?“*

Dítěti je nutné vysvětlit rozdíl mezi pravdou a lží (můžeme použít i příklady):

1. „Dnes si budeme spolu povídat o něčem, co je velmi důležité. Než začneme, rád/a bych věděl/a jestli víš, jaký je rozdíl mezi tím, když někdo říká pravdu, nebo lže.“
2. „Řekni mi vlastními slovy, co znamená slovo pravda.“
3. „Co pro tebe znamená lež?“
4. „Jakou barvu má moje sako? Když řeknu, že mám zelené sako, bude to pravda, nebo lež?“
5. „Pravda je něco, co se skutečně stalo. Lži jsou věci, které se doopravdy nestaly, věci fantazie, které jsou vymyšlené.“
6. „Pokud opravdu neznáš odpověď na moji otázku, můžeš klidně říci „nevím“, a jestli jí nerozumíš, řekni „nerozumím“, a já se tě zeptám jinak.“
7. „Víš, o čem si tady teď budeme povídat, musí být pravdivé, nic nesmí být vymyšlené nebo předstírané. Taky nesmíme nic vynechat. Dobře?“

Následuje volné sdělení dítěte, popřípadě dotazování:

1. „Teď mi řekni, co se stalo.“
2. „Proč jsi dnes tady?“
3. „Připadáš mi rozčilený/á. Řekni mi, co se stalo.“
4. „Dozvěděl/a jsem se, že se ti něco přihodilo a rád/s bych ti nějak pomohl/a. K tomu potřebuji vědět, podle tvých vlastních slov, co se přesně stalo.“
5. „Udělal ti někdo něco, co by jsi měl/a říct?“
6. „Řekl ti někdo, že máš držet tajemství?“

Mechanismus zneužití:

1. „Co se stalo?“
2. „Pověz mi o tom něco víc.“
3. „Pověz mi o tom, co se stalo naposledy.“
4. „Pokračuj.“
5. „Co se ještě přihodilo?“
6. „Co se stalo pak?“
7. „Řekl/a jsi, že táta udělal něco špatného. Řekni mi, co udělal.“

Zjišťování místa a času zneužití:

1. „Řekl/a jsi, že se něco stalo, když máma nebyla doma. Který domov máš teď na mysli?“
2. „Kde jsi byl/a, když se tě táta dotýkal?“
3. „Řekl/a jsi, že to bylo doma? Jakou máte adresu?“
4. „Kolik máte pokojů v bytě?“
5. „Ve kterém jsi byl/a pokoji, když se tě táta dotýkal?“
6. „Popiš mi, co bylo v pokoji.“
7. „Co jsi viděl/a, když jsi tam vstoupil/a?“
8. „Jak ses tam dostal/a?“
9. „Kdy se to stalo?“
10. „Říkal/a jsi, že se to stalo, když jsi koukal/a na televizi. Řekneš mi, co šlo v té době v televizi?“
11. „Řekl/a jsi, že si nemůžeš vzpomenout na datum. Šla/šel jsi v ten den do školy?“
12. „Co jsi v ten den ve škole dělal/a?“
13. „Řekl/a jsi, že se to stalo v noci před tím dnem. Dnes je... jaké datum bylo v tu noc před tím dnem?“
14. „Byla venku tma, nebo bylo světlo?“
15. „Řekl/a jsi, že jsi spal/a, když... vešel. Kdy jsi šla/šel do postele ten den?“

Zjišťování detailů zneužití:

1. „Řekla jsi, že v pokoji byla tma, jak jsi věděla, že to byl táta?“
2. „Řekla jsi, že ti něco říkal a ty jsi poznala, že to je táta. Co ti říkal?“
3. „Co udělal, když jsi se cítila nepříjemně?“
4. „Čím se tě táta dotýkal?“
5. „Řekla jsi, že ti vložil něco do zadečku. Co je tvůj zadeček?“
6. „Řekni mi jiný výraz pro zadeček.“
7. „Čemu říká maminka/táta spodek?“
8. „Co jsi měla na sobě, když se tě dotknul?“
9. „Co měl na sobě táta, když se tě dotýkal?“
10. „Když jsi měla na sobě kalhoty, jak se táta dotýkal tvého zadečku?“
11. „Řekla jsi, že ti strejda vložil svého pind'oura do pusy. Řekl tehdy něco po tom nebo před tím, než to udělat?“

12. „Když ti vložil svého pind'oura do úst, co jsi viděla?“
13. „Popiš, jak vypadal jeho pind'our.“
14. „Co jsi ještě viděla?“
15. „Co se mu stalo, když se dotýkal svého pind'oura před tebou?“
16. „Co jsi cítila, když ti do zadečku ze zadu něco vložil?“
17. „Jak pohyboval tělem?“
18. „Řekla jsi, že třásl svým tělem, ukaž mi, jak to dělal.“
19. „Jak dlouho to trvalo?“
20. „Jak dlouho byl s tebou?“
21. „Řekla jsi, že ti podal toaletní papír, aby ses utřela. Kde ses utírala?“
22. „Po tom, co ses utřela, co jsi na papíře viděla?“
23. „Kam jsi toaletní papír dala?“
24. „Řekla jsi, že jsi na zadečku cítila něco vlhkého, viděla jsi, co to je?“
25. „Řekla jsi, že to, co z jeho pind'oura vyteklo, ti vůbec nechutnalo, co jsi s tím udělala?“
26. „Kam jsi to vyplivla?“
27. „Jakou to mělo barvu?“
28. „Udělal ti ještě něco jiného?“
29. „Co po tom říkal?“
30. „Co ještě dělal nebo říkal, když ti vložil svůj pind'our do pusy?“
31. „Říkala jsi, že tě přitlačil ke zdi a přinutil, aby sis klekla. Jak tě k tomu přinutil?“
32. „Než táta odešel z ložnice, řekl něco?“
33. „Stalo se to už někdy v minulosti?“
34. „Kolikrát se to stalo?“
35. „Kdo ještě ví to, co jsi mi právě řekla?“
36. „Když jsi to mamince pověděla, co na to maminka řekla?“

Zjišťujeme také přítomnost dalších osob:

1. „Kdo byl ještě v ložnici, když táta vešel?“
2. „Kdo byl ještě v bytě, když se to stalo?“
3. „Zmínila ses, že v ložnici byl i tvůj bratr, říkal něco? A co po tom, řekl ti něco?“

Rozhovor vhodně ukončíme:

1. *„Právě jsi mi řekla, že ti táta sahal na tvůj zadeček a že jsi měla strach to říct. Je ještě cokoli, s čím by ses chtěla svěřit?“*
2. *„Dneska jsem ti dal/a spoustu otázek. Chceš se mě teď ty na něco zeptat?“*
3. *„Vím, že to bylo pro tebe těžké, mluvit o všech těch věcech. Děkuji, že jsi mi o nich pověděl/a.“*
4. *„Vidím, že už jsi netrpělivá/ý, ale než odejdeš, rád/a bych ti poděkoval/a za to, že jsi přišla/přišel.“*
5. *„Chtěl/a bych, abys věděl/a, že ti v této věci chci pomáhat. Kdybys měl/a jakékoli další dotazy nebo nejasnosti, prosím, ozvi se. Děkuji, že jsi přišla/přišel.“*

Příloha č. 5 – Ukázky speciálních výslechových místností

(čerpáno z: <http://www.policie.cz/clanek/specialni-vyslechove-mistnosti.aspx>)

Krajské ředitelství pardubického kraje

Krajské ředitelství Hradec Králové

Demonstrační pomůcky Jája a Pája

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Iveta Böigiová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Jitka Skopalová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Sekundární viktimizace sexuálně zneužívaných dětí
Název v angličtině:	Secondary victimization of sexually abused children
Anotace práce:	Bakalářská práce je teoretického charakteru a je zaměřena na sekundární viktimizaci sexuálně zneužívaných dětí. Je rozdělena do pěti kapitol, v rámci kterých je analyzováno sexuální zneužívání dětí, jeho formy a následky, dále problematika sekundární viktimizace, nástin ochrany před ní v legislativních dokumentech, průběh výslechu dítěte, policejní pomůcky a výslechové místnosti. Do práce je zahrnut také průběh krizové intervence a popis některých intervenčních center, ve kterých může zneužitě dítě hledat pomoc. Nedílnou součástí práce je mimo jiné role pedagoga při zjištění sexuálního zneužití některého z dětí a jeho postup při řešení takového podezření.
Klíčová slova:	Dítě, sexuální zneužívání, incest, sekundární viktimizace, systémové týrání, trestní řízení, posttraumatická stresová porucha, krizová intervence
Anotace v angličtině:	The thesis is theoretical and is focused on secondary victimization of sexually abused children. It is divided into five chapters, in which there is analyzed the sexual abuse of children, its forms and consequences, as well as issues of secondary victimization, an outline of protection against it in the legislative documents, the police interrogation, usage of proper tools and police interrogation rooms. There is included also the crisis intervention course and the description of some intervention centers, where the abused child can find the help. An integral part of the work, inter alia, is the role of the teacher in the detection of sexual abuse and his progress in resolving this suspicion.
Klíčová slova v angličtině:	Child, sexual abuse, incest, secondary victimization, system abuse, criminal proceedings, posttraumatic stress disorder, crisis intervention
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1: Vybrané části dokumentů souvisejících s ochranou obětí a svědků před sekundární viktimizací Příloha č. 2: Vybrané části mezinárodních dokumentů obsahujících speciální požadavky dětských obětí a svědků (zejména požadavky na zřizování speciálních výslechových

	místností) Příloha č. 3: Ukázka rozhovoru s dítětem předškolního věku Příloha č. 4: Ukázka rozhovoru s dítětem školního věku Příloha č. 5: Ukázky speciálních výsledkových místností
Rozsah práce:	53 stran + 14 stran příloh
Jazyk práce:	český